

T. C.  
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ  
İLETİŞİM FAKÜLTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İLETİŞİM BİLİMLERİ  
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ  
KENT ÖZLEMİ VE KENTLİLİK  
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ  
SULUKULE – TAŞOLUK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

HACER UZUN

İstanbul, 2009

T. C.  
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ  
İLETİŞİM FAKÜLTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İLETİŞİM BİLİMLERİ  
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ  
KENT ÖZLEMİ VE KENTLİLİK  
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ  
SULUKULE – TAŞOLUK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

HACER UZUN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. LEVENT SOYSAL

İstanbul, 2009

## İÇİNDEKİLER

## Sayfa No

<b>1. GİRİŞ</b> .....	III
<b>2. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME</b> .....	
2.1. Ekonomik Nedenler .....	7
2.2. Teknolojik Nedenler .....	7
2.3. Siyasal Nedenler .....	7
2.4. Sosyopsikolojik Nedenler .....	7
<b>3. TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN GELİŞİMİ</b> .....	
3.1. Türkiye’de Kentleşme Politikası.....	10
3.2. Türkiye’de Gecekondulaşma Tarihi ve Sonuçları .....	10
<b>4. KENTLEŞME VE KONUT</b> .....	
4.1. Konut İhtiyacı .....	13
4.2. Türkiye’de Konut Politikası.....	15
4.3. Konut Üretiminde Devletin Rolü – Toplu Konut İdaresi Başkanlığı .....	16
4.3.1. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’nın Görevleri .....	17
<b>5. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TOKİ</b> .....	
5.1. Kentsel Dönüşüm.....	18
5.2. Kentsel Dönüşümde TOKİ’nin Rolü .....	21
5.3. Kentsel Dönüşüm’ün İstanbul’daki Ayrıcalıklı Anlamı .....	23
5.4. Kent Merkezinde Dönüşüm: Sulukule Projesi.....	26
<b>6. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ KENT ÖZLEMİ VE KENTLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ</b> .....	
6.1. Sulukule Kiracıları – Taşoluk Sakinleri.....	35

6.2. Taşoluk'ta Yaşamak – Fatih'i Özlemek Üzerine.....	40
6.2.1. Satılık Hak Var.....	43
6.2.2. Romanlar Taşoluk'a Taşoluk Romanlara Yabancı .....	46
6.2.3. Allah Devlete Millete Zeval Vermesin!.....	47
<b>7. SONUÇ</b> .....	50
<b>EKLER</b> .....	53
<b>KAYNAKÇA</b> .....	64

## ÖZET

### KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ KENT ÖZLEMİ VE KENTLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sulukule – Taşoluk Örneği

Hacer UZUN

İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Programı

Danışman: Doç. Dr Levent SOYSAL

Haziran 2009

Türkiye’de özellikle İstanbul’da son yıllarda gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamalarının kent merkezinden dışlanmayı doğurduğu görülmektedir. Böylece dışlanma, kentsel dönüşümün sadece doğal bir sonucu değil, kentsel ekonominin yeniden yapılandırılması sürecinde kentsel mekânın fiziksel ve sosyo-ekonomik iyileştirilmesi amacıyla beklenen ve istenilen çıktısıdır. Oysa kendilerinin de ifade ettiği gibi şimdiye kadar yaşayageldikleri yerlerden memnundurlar. Tek problemleri genel bir sorun olan derinleşen yoksulluk ve şehrin dış çeperlerine itilerek bir nevi yok sayılmalarıdır. Sulukule’de yapılan Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri Yenileme Projesi de belediye ve TOKİ tarafından bu yoksulluk içinde başlatılmış ve birçok suç unsurundan sorumlu tutulan halkı daha da dışlanmış hâle getirmiştir. Bugün devletin gösterdiği konutlarda yaşamayan ama Sulukule’den de çıkarılan halk İstanbul merkezinde yaşama konusundaki ısrarlarını sürdürmekte ve tüm yoksulluklarına rağmen kenti terk etmemekte kararlı görünmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Kent Özlemi, Kentsel Dönüşüm, Sulukule

## **ABSTRACT**

### **EVALUATION OF URBAN TRANSFORMATION APPLICATIONS IN TERMS OF URBAN ASPIRATION AND URBANIZATION**

Sulukule – Taşoluk Sample

By Ms. Hacer UZUN

Communication Sciences Post Graduate Program

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Levent SOYSAL

June 2009

It is seen that the urban transformation applications particularly realized in the last years in Istanbul in Turkey require exclusion from the city centers. In this way, the exclusion is not only the natural consequence of the urban transformation but also expected and desired output for physical and socioeconomic improvement of the urban location within urban transformation. However, as specified by them as well, they have been very happy with their living places. Their only problem is the deepening poverty and their ignorance after pushing them to outer city limits. The Project Neslişah and Hatice Sultan Neighborhoods Renovation Project by Fatih Municipality in Sulukule has been started by the Municipality and TOKI in this poverty, and the people accused of many crimes have been more alienated. Today, the people who do not live in the residences shown by the State but excluded from Sulukule insist on living in Istanbul center, and seem determinant not to leave the city despite all such poverty.

Keywords: Urbanization Aspiration, Urban Transformation, Sulukule

## TEŞEKKÜR NOTU

Bu tezin yazılma sürecinde bana destek olan, yüreklendiren herkesten bahsetmem olanaksız. Ancak bu uzun ve düşündürücü zaman diliminde her zaman benimle beraber olan, umudumu kaybettiğim anda yüreklendiren ve eksik kaldığım yerde beni tamamlayan herkese teşekkür ederim. Bu tezin yazılması süresince desteğini bana her an hissettiren, endişelendiğim anda beni cesaretlendiren, takdir eden ve eksik kaldığım yerlerde yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Levent Soysal'a teşekkür ederim. Çalışmamı takip ederek bana eleştirileri, yorumları ile katkıda bulunan, kaynakça öneren hocalarım Dr. Murat Akser'e kendimi açıkça ifade olanağı bulmamı sağladıkları ve bu tezin ortaya çıkabilmesini benim kadar istedikleri için teşekkür ederim. Tez çalışması boyunca bir parçası olmaktan gurur duyduğum Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi'ndeki tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim. Ve elbette bu güne gelmemdeki en büyük pay ailemin özellikle annemin. Her zaman yanımdaydılar ve yazdığım her cümlede benden çok onun emeği var. Çalışmamı ona armağan ediyorum.

İstanbul, Haziran 2009

## 1. GİRİŞ

Bireyin kente katılımdan kent ile olan ilişkilerine ve kent ile son bulan yapılanmasına kadar mekânsal olmayan unsurlarda kentlileşme olgusu yer almaktadır. Bu anlamda kentlileşme; bireyin kente karşı duruşu, kentten beslenişi ve kente kattığı anlamları ifade eder. Kentlilik kavramı, kent olarak tanımlanan yerleşim birimlerinde en az üç ya da dört kuşak boyunca yaşayan bireyleri kapsar. Çünkü bireylerin, kentsel alanların koşullarına uygun eğitim, mesleki ve benzeri nitelikler kazanmasının yanı sıra, belirli davranış kalıpları ve yaşam biçimlerini özümsemesini sağlayan sosyalizasyon (kültürleşme) süreci uzun bir zaman dilimini gerektirir. Aksi hâlde, kent kültürünü benimsemiş toplumsal kesimler ile kente dışarıdan gelenler arasındaki farklılıklar, önemli sorunlar oluşturur (Yahyağil 2005).

Kent kültürü, toplumsal süreçlerden ayrılmadığı gibi toplumun siyasal ve zihinsel olarak geldiği süreçlerden de ayrılmaz. Kısaca toplum-birey, mekân ve kültür ilişkisinde sosyolojik, psikolojik ve sosyo-psikolojik unsurları göz ardı etmek mümkün değildir.

Kentsel doku içinde iş bölümü mekanikleşmemiş ve geçimlik derecede üretim devam etmiştir. Bu anlayış sanayileşme, merkeze doğru başlayan göç dalgası, aşırı kalabalıklaşma, iş ilişkilerinin hâkim olduğu mesai anlayışı ve sonuç olarak ben duygusu ile birlikte değişime uğramıştır. Bu süreç modern kentlilik kavramını doğurmuştur. Çalışma hayatının esas alındığı bir sanayileşme sürecinde ilişkiler ağında ikincil ilişkiler hâkim konuma geçmiş ve bu anlayışla birlikte pozitif hukuk gelişmiş ve kurallar kent yaşamına hâkim olmaya başlamıştır. Çünkü kentler geleneğin kontrol edemeyeceği bir mekâna dönüşmüştür (Keleş 2002: 65).



Modern kent tasarımı çeşitliliği ortadan kaldırma amacı güderken postmodernizm çeşitlilik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Kentlerde alt kültürel unsurların varlıklarını devam ettirmesi ve bu farklılıkların bir kimlik ve mensubiyet olarak dışa vurulması çeşitliliği gösterir. Hemşehrilik duygusunun artması özellikle yoğun göç unsurunun var olduğu kentlerde karşılaşılan bir olgudur. Göç eden bireyin, yeni mekânı olan kentte ilk olarak kendi duygu ve düşüncelerini anlayacak bir ortama ihtiyacı vardır ki bu ortamı sağlayan dernek ve lokaller önemli bir tampon mekanizma işlevi görür (Kıray 1998: 20).

Kentli yaşam tarzı, oldukça uzmanlaşmış bir iş bölümü, toplumsal ilişkilerde araççılığın gelişmesi, akrabalık ilişkilerinin zayıflaması, gönüllü birlikteliklerin çoğalması, normatif çoğulculuğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çatışmaların çoğalması ve kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe daha da önem kazanması olarak ifade edilmektedir (Marshall 1999: 75). Toplumsal yaşamdaki bu dönüşüm temelde üretim tüketim ilişkilerindeki değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmin ekonomik, sosyal ve siyasi dengeleri değiştirmesi, ilk sanayi toplumlarını derinden etkilemiş, tarihsel bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Ve insan hiçbir zaman yaşamadığı bir dönüşüme maruz kalırken, sosyal değerler bu süreçten en fazla etkilenen unsur olarak değerlendirilmiştir. Modern kentlerin sanayi devrimiyle eşdeğer düşünülmesinde, sanayileşmenin kentlerde başlaması etkilidir. Her yeni olgu, kendine yeni değerler oluşturur. Kentlilik de bu değerlerden biridir ve kentte yaşayan insanlar kentli insan olarak belirtilir. Kentli insan kent normlarına uygun yaşayan insan olarak düşünülse de pratikte bazı sapmalar görülmektedir.

Kentin normlarına uygun yaşama isteği ve zorlaması –ki bu zorlama da iş ilişkisi, çalışma koşulları, eğitim, tüketim metalarına ulaşma arzusu vb.- kent

sosyalleşmesini olumsuz etkilemektedir. Çünkü ilişkiler birincil ilişkiden ikincil ilişkilere doğru bir değişme göstermiştir. Ve kentler artık daha soyutlanmış bireyler, çıkar ilişkileri, yalnızlaşma ve yabancılaşma, göç edenlerin uyumunu engelleyen ve hemşehri oluşumlarının ortaya çıkmasına neden olan, sapsmaların oluştuğu, altyapı ve üstyapı problemlerinin ortaya çıktığı mekânlardır. Bu karmaşık bir kent kültürü fenomenini oluşturmuştur (Kıray 1998: 20).

Yıllar sonunda oluşan kent ve kentlilik kültürü bir aşamadan sonra kendine yeni mekânlar da yaratmıştır. Belli birleştirici duygular içerisinde kente ait olmaya çalışan insanlar aynı birleştirici duygular içerisinde mekânlarında da birlik sağlamaya çalışmışlardır. Bu çalışmalar belli semtlerde belli mahallelerde hemşehri birliği oluşturmuştur. İstanbul'da bir çok yerde konumlanan bu tarz semtlerde önemli olan plan, proje, tapu almamış herkesin bir arada yaşayabileceği alanların yapılabilmesi olmuştur. Uzun yıllar konumlandıkları alanlarda memleketlerinin minyatürlerini kuran bu insanların yaşadığı bölgeler şehrin kalbi konumunda kaldığı zamanlarda artık yeni bir olguyla karşılaşmışlardır: Kentsel Dönüşüm.

Uzun yıllar aynı alanlarda kendileri gibi olan insanlarla yaşayan semt sakinleri için kentsel dönüşüm sadece evlerinin değişmesi değil, tüm yaşam tarzlarının değişmesi ve şimdiye kadar kendilerini kollayan, saran aidiyet duygusunun yitirilmesi anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi de bu doğrultuda mahalle sakinleri tarafından olumsuz karşılanmış ve uygulanma aşamasında birçok sivil toplum örgütünden ve basın da dikkatini çekmiştir.

Kaynak araştırmalarımız sonrasında alan araştırması ile yüz yüze görüşme imkânı bularak çalışmamıza yön veren birçok semt halkı konunun sadece ev

değiştirmek olmadığını öncelikle birbirlerinden ayrılarak güçlerinin yıkıldığını daha sonra da şehirden yaklaşık 30 km uzağına gönderilerek şehirle kurmuş oldukları 500 yıllık bağlarının yıkılmaya çalışıldığını söylediler.

Bu tezin başlangıç noktasında tarihî yarımada yapılan değışimlerle beraber başlayan araştırmalar var. Bir şehrin kalbini oluşturan bölgelerde yapılmak istenen değışimlerin en önemlilerinden biri de tarihî bölgelerdeki yenileme çalışmalarının ilk örneğı olan Sulukule projesiydi. Bu önemine binaen çalışmaya başladığım konuda ilerledikçe aslında tek konunun insanların evlerini değıştirmesi olmadığı bu bölgede oturanlara sunulan yeni yaşam olanakları ile birlikte kültürleri, kentlilik bilinçleri ve uzun yıllardan beri alışageldikleri her şeyin değışeceğı gerçeğıyle karşılaştım. Bölgede yaptığımız görüşmeler sonrasında insanların projeye karşı çıkışlarının sebeplerinden birinin gidecekleri yerlerin uzak olması, şehir merkezinden ayrılacak olmaları ve ait oldukları kültürden ayrıldıklarında kendilerini dışlanmış hissetmek olduğunu görünce araştırmamızın ana konusunu buraya yönlendirerek projede kent özlemi ve kentlilik bilinci üzerine çalıştım.

Gerekli literatür tarama çalışmalarından sonra gerek bölge sakinleri ile yapılan görüşmelerde gerekse konu hakkında çalışan sivil toplum örgütlerinin yaptığı çalışmalara katıldığımında insanların alışageldikleri yaşam tarzlarından ve iş hayatlarından dolayı şehir merkezine olan görünmez bir bağları olduğunu ve şehrin 30 km dışına yerleştiklerinde tüm bu bağları kaybedeceklerini düşündüklerini gördüm. Nitekim 6 ay gibi kısa bir süre içerisinde yüzlerce aile Taşoluk'tan geri gelmiş ve orada sadece 27 aile kalmıştır.

Bölgede yaptığım görüşmeler neticesinde aslında semt sakinlerinin bölgenin yenilenmesine, kalkındırılmasına ve yenilenmesine karşı olmamakla birlikte

kendilerinin de proje kapsamında değerlendirilmek istediklerini gördüm. Bu zamana kadar yaptıkları çalışmalarda ve çeşitli örgütlenmelerde alternatif projeler sunan semt sakinleri kendilerinin de proje içerisinde bulunduruldukları bir proje taraftarıdırlar. Ancak alternatif planların uygulanmaması sonucunda evleri yıkılan ve semtlerinden ıkarılanlar gittikleri Taşoluk semtinde maddi-manevı sebeplerden dolayı yaşayamayıp Sulukule semti yakınlarındaki başka semtlere taşınmışlardır.

Projenin sonucunda bugün Sulukule boşaltılmış olup Sulukule’li semt sakinlerine yeni evler ve hayatlar verilmiş ancak bu çok büyük bir çoğunluğun yaşam tarzına ve bakış açısına uymamıştır. Netice itibariyle yeni yapılan evlerdeki haklarını satan insanlar sadece şehir merkezinde alıştıkları kent kültürünün içinde oturabilmek için geri dönmüşlerdir ve şehrin farklı semtlerine yerleşmişlerdir.

Bu tezin içerisinde ilgili konularda literatür çalışmalarından yola çıkarılarak Sulukule Projesinin detayları anlatılacak ve bölgeden çıkarılan ancak Taşoluk’ta da yaşayamayıp kente dönen insanların kent ile bağları gösterilmeye çalışılacaktır.

## 2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME

Kentleşme, çok değişik tanımları bulunan bir kavramdır. Sosyolojik, ekonomik ve demografik açılardan yapılmış birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların her biri konuyu belirli bakış açılarından ele almaktadır. Oysa kentleşme, bütün bu bakış açılarını bünyesinde barındıran bir gelişme olduğu için, kısıtlı bakış açıları ile yapılacak her tanımlama beraberinde eksiklikleri de bulunduracaktır.

Kentleşme konusunda yapılan başlıca tanımlar şunlardır:

Kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade etmektedir. Fakat kentleşme sadece demografik bir olgu olmayıp, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel bir sürecin ifadesidir. Kentleşme sadece insanları kent olarak adlandırılan yerlere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir. Oysa kentleşme toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümüdür. Hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşme süreci hem de kentsel mekânın ve toplumsal pratiğin değişme ve evrimleşme sürecidir. Dolayısıyla kentleşmeyi sanayi ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlayabiliriz (Keleş 2008: 25).

Çeşitli nedenlerle kırsal kesimlere yönelen göç sonucunda, bir taraftan mevcut kentlerin nüfus ve alan itibariyle büyümesi, diğer taraftan da köy, kasaba vb. yerleşim birimlerinin giderek büyümesi sonucunda kente dönüşüp mevcut kent sayısının artmasıdır (Nadaoğlu 1996: 46).

Kentleşme hareketi, zaman içindeki bir değişmeyi anlatır. Bir ülkenin ya da bölgenin kentleşme derecesi ya da kentleşme düzeyi (kentleşme oranı) denildiğinde, o ülkenin ya da bölgenin nüfusunun belli bir tarihte, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme özeklerinde yaşayan oranı anlaşılır. Şu hâlde, kentleşme hareketi, demografik tanımıyla, belli bir süre içinde kentleşme oranında yer alan değişiklik olarak görülebilir. Bu kavramları birbirleriyle karıştırmamak gerektiği gibi kentleşmenin sadece bir yönünü, toplumsal değişme boyutunu yansıtan kentleşme ile kentleşme hareketini karıştırmaktan da sakınmalıdır. Bundan başka, kentsel gelişmenin bir düzen ve denetim altına alınması yollarını gösteren şehircilik (kentbilim) ile bir toplumsal olayın adı olan kentleşmenin birbirinden farklı oldukları bilinmektedir (Keleş 2008: 25).

Kentleşme hareketleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikososyolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Gerçekte bu dört kümede toplanan kentleşme etmenlerini birbirinden kesinlikle ayırmak olanağı yoktur. Her biri bir diğerinden etkilenen, birbirlerinin içinde olan etmenlerdir. Bununla birlikte, bu aşamada kentleşmenin oluşumundan sonraki en önemli gelişme olan kentleşmenin getirdiği sorunlar ve ihtiyaçları inceleyeceğiz.

## **2. 1. Kentleşme Nedenleri**

Kentleşme hareketleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikososyolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Gerçekte, bu dört kümede toplanan kentleşme etmenlerini birbirinden kesinlikle ayırmak olanağı yoktur. Her biri bir diğerinden etkilenen, birbirlerinin içinde olan etmenlerdir. Bununla birlikte, her birinin tek tek gözden geçirilmesi konunun izlenmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır.

### **2. 1. 1. Ekonomik Nedenler**

Ekonomik nedenlerden bir kısmı, köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynak alan nedenlerdir. Bunlara itici etmenler (push) ya da olumsuz göç nedenleri adı da verilebilir (Keleş 2008 : 25).

### **2. 1. 2. Teknolojik Nedenler**

Gerek sanayi devriminin getirdiği değişiklikler, gerekse tarıma egemen olan koşullar, kentleşmenin hızlanmasını teknolojik gelişmelerle birlikte sağlamışlardır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır (Erkan 2003: 70).

### **2. 1. 3. Siyasal Nedenler**

Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kuramlarından bazıları ve uluslar arası ilişkiler de kentleşmeyi özelleştirici nitelik taşıyabilir. İngiltere’de 1946 yılında çıkarılan Yeni Kentler Yasası ile kentleşme Londra çevresinde kurulacak yeni kentlere yöneltmek istenmiştir. O tarihte en büyüğünün nüfusu 20 bin kadar olan bu kentler arasında, bugün 100 binlik büyük kent olmaya adaylığını koymuş bulunanlar vardır. Savaşlar ve siyasal anlaşmazlıklar da kentleşmeye etki yaparlar. II. Dünya Savaşı içinde İngiltere’de 5-6 milyon nüfus, savaş ekonomisinin isteklerini karşılamak üzere köyden kente göç etmişlerdir (Keleş 2008: 36).

#### **2. 1. 4. Sosyopsikolojik Nedenler**

Sosyopsikolojik etmenler, köy ve kent yaşam biçimleri, ölçütleri arasındaki ayrımlardan kaynak alır. Bunlara genellikle kentlerin çekici özellikleri gözüyle bakılır. Gerçekten kentlerin sahip bulunduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etmenlerin başlıcalarıdır (Keleş 2008: 37).



### **3. TÜRKİYE'DE KENTLEŞMENİN GELİŞİMİ**

Nüfusu 10.000'den fazla olan yerlere kent adı verilirse, Türkiye'nin kentleşme düzeyinin 1997'de yüzde 64.6, 2000 yılında yüzde 65.01 olduğu görülür. Kentlerimizde yaşamakta olan nüfus miktarı 44 milyon dolaylarındadır. Kent tanımında nüfus ölçütü yerine yönetsel statü ölçütü kullanılır. İl ve ilçe özeklerinde yaşayan nüfusa kentsel nüfus denilirse, bu anlamda da kentleşme düzeyinin yüzde 65'i geçtiği anlaşılır. Bu kentleşme düzeylerinden her ikisi de, az gelişmiş ülkelerden birçoğunun kentleşme düzeylerinden yüksek, bununla birlikte, sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerden hemen hemen tümünün yüzde 75'in üzerine çıkmış bulunan kentleşme düzeylerinin altındadır.

Ernst Reuter, Ömer Celal Sarç ve Sadun Aren 1945 – 1950 yılları arasında yapmış oldukları çalışmalarda, o tarihte Türkiye'de güçlü kentleşme eğilimleri bulunmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Oysa 1955'ten bu yana yapılan kimi çalışmalarda durumun değişmiş olduğu ve ülkenin, özellikle 1950'den sonra hızlı bir kentleşme süreci içine girmiş bulunduğu görülmüştür. Kentleşmenin, 1980'den itibaren yeniden yavaşlama sürecine girmiş olduğu yolunda görüşler de vardır.

1960- 2000 yılları arasındaki 40 yıllık sürede kentsel nüfusun 6.9 milyondan 44 milyona çıkarak 6 kat arttığını görürüz. Kentsel nüfusun genel nüfus içindeki oranı ise, aynı dönemde yüzde 25.1'den yüzde 65'e yükselmiştir. Beşer yıllık nüfus sayımı dönemlerindeki gelişmeler incelendiğinde, görülmektedir ki son 40 yıldaki nüfus artışlarının ortalama olarak beşte dördü kentlerde yer almıştır. Bu dönem içinde, kırsal nüfus yılda ortalama yüzde 1 oranında arttığı hâlde, genel nüfusun ortalama artış hızı yüzde 2.5'e yakın olmuştur. Kentsel nüfus ise ortalama yüzde 6 oranında artmıştır.

1965'i izleyen beş nüfus sayımı döneminde, yıllık ortalama kentleşme hızının, sırasıyla yüzde 7.2, yüzde 6.3, yüzde 5.1, yüzde 4.3, yüzde 4 ve yüzde 3.6 olmasına karşılık, kentsel nüfustaki mutlak artış bu beşer yıllık dönemlerde 3 ile 5 milyon kişi arasındadır. Kentleşmenin hızında, son birkaç sayım döneminde görülen göreceli yavaşlamada, 1970 sonrasında kurulan hükümetlerin izledikleri tarım ürünleri taban fiyat politikalarının kırsal alanları daha az itici kılmasının, hızlı enflasyonun kentlerde yaşamayı çok pahalı duruma getirmiş olmasının payları olduğu belirtilebilir. Bu dönemler, ülkede evlenme oranlarının da göreceli olarak azaldığı dönemlerdir. 1975 – 1980 yılları arasında, özellikle büyük kentlerde yer alan şiddet olaylarının da, kentlerde yaşamayı çekici olmaktan çıkardığı ileri sürülebilir (Keleş 2008: 61).

### **3. 1. Türkiye’de Kentleşme Politikası**

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Mad.166) ekonomik ve toplumsal kalkınma için kaynakların kullanılmasında planlamadan söz etmektedir. Kalkınmayı yakından ilgilendiren kentleşme sorunlarının da kalkınma planlarında yer alması doğaldır. Dolayısıyla, kentleşme politikasının uygulanmasında Devlet Planlama Örgütü’nün hükümete yardımcı olması gerekir. Öte yandan, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın da, nüfusun dağılışı ve kentleşme politikasının hem saptanmasında hem de uygulanmasında araştırmacı, yatırımcı, düzenleyici, yol gösterici görevleri vardır (Keleş 2008: 80).

### 3. 2. Türkiye’de Gecekondulaşma Tarihi ve Sonuçları

Sanayi devrimi ile batı kentlerinde ortaya çıkan, ancak kentleşmenin olumsuz bir getirisi olarak değerlendirilebilecek oluşumlar vardır. Bu gibi olumsuzluklar, altyapı, eğitim düzeyinin gelişmesi, gelirin adaletli bölüşümü, teknolojik yatırımlardan toplumun her kesiminin faydalanması gibi çalışmalarla giderilebileceğine olan inanç ve uygulamalar batı toplumlarında sonuç vermiştir. Ancak böyle bir modelin Türk toplumu için de aynı sonucu vereceği düşüncesi iyimser bir yaklaşım olur.

Türkiye’deki sanayileşme çabalarının hızlanması 1950’li yıllardaki iç ve dış faktörlerin etkisiyle olmuştur. Sanayileşme olgusunun temelinde var olan üretim – tüketim ilişkisine bağlı olarak Türk toplumundaki nüfus artışının getirmiş olduğu işsizlik, köyden kente göç olarak ortaya çıkmıştır. Göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve 1980’li yıllarda hızlanan toplu konut anlayışı, kentleşme ve kentlileşme çabalarının bir ürünü olarak değerlendirilmelidir (Tuna, Günay, Topaktaş 1996: 51).

Gecekonducular, 1950’li yıllardan itibaren kentlerimizde yaşanan sanayileşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan ucuz iş gücü açığını kapatmak üzere bir toplumsal uzlaşma sonucu oluşmuş alanlardı. Geçmişte ortaya çıkan toplumsal uzlaşmanın esası, kentlerde standardı düşük ve plan dışı bu gelişmelerle emekçiler kendi barınma sorunlarını çözmek üzere gecekonducuları inşa ederken, bunun emeğin maliyetini düşürmesi geliştirmekte olan sanayiye ucuz emek sağlaması gecekonducular tüm yerleşim maliyetlerini kendileri karşıladıklarından göçün devlete yükleyeceği sosyal harcama maliyetini azaltması idi (Şen 2008).

1980'lerden sonra yaşanan süreçte üretim ekonomisinden vazgeçip, tamamen rant ekonomisine teslim olunmuş ve üretim ekonomisinde ucuz iş gücü talep edilen emekçilerin, bugün rant ekonomisinde evleri talep edilir hâle gelmiştir (Barınma Hakkı Atolyesi 2007).

İstanbul'da 1950'lerde yaşanan ilk sanayileşme atakları ile yeni göçerler barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu alanlarda kendilerine yer seçip gecekondularını inşa ederken oluşan kamu, sermaye, gecekondulu dengesi bugünlerde bozulmuştur. Bu yeni göçerlerin konut ihtiyacını karşılamak üzere kentsel altyapıya yatırım yapamayan kamu ve iş gücü ihtiyacını bu yeni göçerler ile karşılayan sermaye yapıları göçerlerin konut ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamasına göz yumarken, İstanbul'un sanayileşmeyi dışlayan küresel kent vizyonu ile buna ihtiyaç kalmamıştır. İstanbul kentleşmesi böyle bir denge üzerinde iken bu denge, 80 sonrası yeni zamanlar olarak teorize ettiğimiz süreç ile birlikte bozulmuş ve ilk olarak sermaye sonrasında da kamu bu dengede aldıkları konumlarını terk etmişlerdir. 50 yıldır var olan bu dengenin bozulması da bu kaçak yapılaşan alanlardaki yerleşimci profilini değiştirmek eğilimli kentsel dönüşüm projelerini gündeme getirmektedir (TMMOB Şehir Plancıları 2008).

## 4. KENTLEŞME VE KONUT

### 4. 1. Konut İhtiyacı

Konut fiziksel bir yapıdan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Konut; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal, teknolojik olmak üzere çok bileşkenli bir bütündür. Konutun; a) bir barınak olma, b) üretilen bir mal olma, c) bir tüketim malı olma, d) yatırım olarak spekülâtif değer artışlarına el koyma, e) ekonomik ve hukuksal güvence sağlama, f) toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma, g) kentsel çevrenin oluşturulmasında insan eliyle yapılmış bir kültürel nesne (artifact) olma gibi çok değişik işlevleri vardır (Tekeli 1999: 103).

Konut ihtiyacı, bir kişinin barınabilmesi için kişi başına düşen en küçük gerekli en küçük yeterli mekânı ifade etmektedir. Kişilerin ödeme güçlerinden ve bireysel tercihlerinden bağımsız olarak, en düşük düzeyde barınabilmelerini sağlamak için gerekli konut sayısı ve kalitesi, belli bir anda var olan konut sayısından ve kalitesinden farklı ise aradaki fark konut gereksinmesi adını alır (Keleş 2002: 414).

Konut ihtiyacı ile konut talebi birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Konut talebi, ailelerin, belli bir konutun fiyatını ya da kirasını ödemeye istekli ve ödeme gücünde olmalarını anlatmak üzere kullanılır. Konut talebi daha çok ekonomik, konut ihtiyacı ise toplumsal kavramlardır (Keleş 2002: 414).

Bir ülkedeki konut ihtiyacı ile ilişkili olan diğer kavramlar konut açığı ve konut sorunu kavramlarıdır. Konut sorunu; nitelikli konut sayısındaki yetersizlikler nedeniyle, bazı ailelerin çağdaş yaşam düzeyine uygun olmayan ve sağlık koşullarından uzak, niteliksiz konutlarda yaşamaları ve nitelikli konutlarda yaşamak isteyenlerin de yüksek bedel ödemeleri anlamına gelmektedir. Konut sorunu

olgusunun ortaya çıkardığı bir diğer problem de konut açığıdır. Konut açığı, bir ülkedeki konut stokunun gerekli olan miktardan az olması anlamına gelmektedir ve kavramsal olarak niceliksel bir içerikten daha çok niteliksel bir içerik taşımaktadır. Konut açığı bulunan bir ülkede niteliksiz de olsa barınma gereksinimleri karşılanmaktadır. Bu bağlamda da konut açığı, niceliksel bir açıktan daha çok bazı ailelerin niteliksiz konutlarda barınmaları gibi arzulanmayan bir olguyu tanımlamaktadır (Ertürk 1996: 191- 192).

Yaşam koşullarının iyileştirilmesi, öteden beri, kent planlamasının başlıca erekleri arasında yer almıştır. En az geçim ölçünlerini tanımlamaya çalışan bir yazar, barınma koşullarını, en az yeterli yaşam düzeyinin ayrılmaz bir ögesi saydıktan sonra, uygar toplumlarda ailelerin aylık gelirlerinin yüzde 20 ile yüzde 35'i arasında kalan bir bölümünü barınma giderlerinin karşılanmasına ayırdıklarını göstermektedir. Kent planlarını hazırlayan organlar, bu öneminden dolayıdır ki, oturma alanlarını, kent varlığının gönenci ve sağlığı için ele almayı gerekli saymışlardır. Varlıklı ve zengin aileler için barınma gereksinmelerini karşılamak büyük bir sorun olmadığından, plancılar, özellikle dar gelirli ve yoksul ailelerin düşük kiralı konutlarda nasıl barınacakları sorununa öncelikle eğilmişlerdir.

I ve II. Dünya Savaşı arasında kalan zaman diliminde Avrupa ülkelerinden birçoğunda, konut sorunlarının ülke ölçüsünde önem kazanması sonucunda devlet, bunların çözümünde eylemli bir görev almak zorunda kalmıştır. Kitlelerin toplumsal ve ekonomik sorunlarına yabancı kalamayacak olan toplumsal devlet konuya ekonomik kalkınma ve toplumsal gelişme açısından bakmaya başlayınca durum değişmiştir. Devlet anlayışındaki bu değişme sonucunda konut bir kamu hizmeti niteliği kazanmıştır. Bugün dünyada 100 milyonun üzerinde insanın hiç barınağı

bulunmamaktadır. Buna, sağlıksız koşullar da barınanlar da eklenince rakam bir milyanın üzerine çıkmaktadır.

Tanınmış kent bilimci Ernest Egli, yeryüzünde yerleşme konularında en ilkel ögenin, insanların konutu olduğunu belirtirken bu alandaki geriliğe dikkat çekmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyıldaki bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin en az etkili olabildiği alan, denilebilir ki, insanların barınma sorunlarının çözülmesidir. Bu gözlemi az gelişmiş ülkeler için olduğu kadar, gelişmiş bulunan ülkeler için de geçerli sayılmak gerekir.

Ancak, başta hızlı kentleşme olmak üzere, gelir dağılımındaki eşitsizlik konut sorunlarının çözümüne, az gelişmiş ülkelerde ayrı bir genişlik ve önem kazandırmaktadır. Bu ülkelerdeki konut açığı hem nicel hem de nitel anlamıyla hızlı bir biçimde büyümekte, sınırlı olanaklar, bu duruma çözüm yolu aramaktan sorumlu bulunanları bir kısır döngü içine sokmaktadır.

#### **4. 2. Türkiye’de Konut Politikası**

Türkiye’de konut hakkı ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasasında 49. maddede; “Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.” denilmektedir. 1982 Anayasasında ise 57. maddenin konu başlığı “konut hakkı”dır ve içeriği de şu şekildedir: “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler.” Böylece devlet, vatandaşlarının konut sorununu çözmekle yükümlü hâle gelmiştir.

Görüldüğü gibi, yeniden düzenleme, konutu, sağlık hakkının bir uzantısı olarak değil, insanın verimli çalışmasını doğrudan doğruya etkileyen ekonomik ve toplumsal bir sorun olarak ele almıştır. Öte yandan eski anayasa, konut yönünden, yoksul veya dar gelirlilere öncelik verirken, yeni anayasada, bir öncelik hükmü yer almamıştır. Bu demektir ki, devlet bütün sınıfların konut gereksinimleriyle ilgilenmek zorundadır. Yalnız dar gelirli veya yoksulların konut sorunlarını çözmekte başarı elde edememiş bulunan devletin, kaynak kıtlığı da hesaba katılırsa, tüm sınıflar için bu ereği gerçekleştirebilmesi daha zayıf bir olasılıktır.

Üçüncü olarak konutu dört duvarla bir çatıdan ibaret görmeyip “kentlerin özelliklerini hesaba katarak” ve “çevre koşulları içinde” algılamak ve planlarla ilgisini aramak da olumlu bir yaklaşımdır. Son olarak, 20 yıldır sık sık sözü edilen “toplu konut” girişimlerini desteklemenin devlete bir görev olarak verilmiş olması da, toplu konut yönteminin daha çok toplum yararına sayılmasının bir sonucudur. Anayasa, toplu konut girişimlerinin genel olarak desteklenmesinden söz etmekte, özel kesimdeki toplu konut firmalarıyla, kamu kesimindeki toplu konut girişimleri ve kooperatifler arasında bir ayırım yapmamaktadır.

#### **4. 3. Konut Üretiminde Devletin Rolü - Toplu Konut İdaresi Başkanlığı**

Türkiye’de konut politikasının belirlenmesinden ve uygulanmasından sorumlu kuruluşların başında TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) gelir. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonucunda oluşturulan askeri yönetimin sona ermesi üzerine, 1983 sonunda Anavatan Partisi iktidara gelince, konut piyasasını canlandırmak amacıyla kimi girişimler başlatıldı. Konut sorununun çözümü için başlatılan bu yeni dönemde (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Toplu Konut



İdaresi Başkanlığı 2005 yılı raporu, s.III) 2983 sayılı yasa ile genel yönetimin dışında, tüzel kişiliğe sahip Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Bu yönetim, birkaç yıl sonra, 1990'da 412 ve 414 sayılı yasa gücünde kararnamelerle ikiye bölünmüş ve Toplu Konut Yönetimi Toplu Konut Fonu'nun yönetimini üstlenmiştir. Toplu konut yönetimine, 2985 sayılı Toplu Konut Yasası'nın verdiklerine ek olarak, 2003 – 2007 yılları arasında ek görevler de verilmiştir (Keleş 2008: 427). 2001 yılında 4684 sayılı yasa ile Toplu Konut Fonu, başka bir takım fonlarla birlikte kaldırılmış olmasına karşın TOKİ'nin konut finansmanına ilişkin görevleri sürmüştür.

#### **4. 3. 1. Toplu Konut İdaresi Başkanlığının Görevleri**

Toplu Konut Yönetiminin günümüzde yürütmekte olduğu etkinlikler aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

TOKİ'ye ait arsalar üzerinde konut yapmak. Bu başlık altında yapılan konutlar, a) dar ve orta gelirlilere b) alt gelir kümesi ile bu kümede yer alan dullar, yaşlılar ve yetimler için konut üretmek c) özürllüler için konut üretmek, d) evi olmayan kamu kurumları personeli için konut üretmek

Belediyelerle iş birliği yaparak gecekondü dönüşüm (yenileme projeleri yapmak, Doğal yıkım olaylarından zarar gören yerleşim yerlerinde karşılaşılan konut açığını gidermek amacıyla konut üretmek ve anakent belediyelerinde TOKİ arsaları üzerinde kaynak yaratmaya yönelik prestij projeleri geliştirmek, Tarımköy uygulamaları ve göçmenler için konutlar yapmak, Altyapısı hazır arsa üretmek, Konut kredisi uygulamaları yapmak ( TOKİ 2007).

## 5. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TOKİ

### 5. 1. Kentsel Dönüşüm

1950’li yıllarda sanayileşme ile birlikte İstanbul, İzmir ve Ankara gibi kentler, yoğun göç alarak kontrolsüz bir biçimde büyüdü. Bu büyümeye karşılık verecek konut sayısının bulunmaması ise gecekondulaşmaya neden oldu. 1970’li yıllarda ise kentleşme devam ederken uydu kentler oluşmaya başladı. 1980’li yıllarda kentleşme hızla azalırken, kent merkezleri ve gecekondular bölgelerinde dönüşüm kavramı gündeme geldi.

1984 yılında, 2981 sayılı “İmar ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun<sup>1</sup>”, gecekondular dönüşüm sürecinde önemli rol oynadı. Söz konusu kanun ile gecekondular alanları için ıslah imar planları yapma imkânı doğsa da, sonuçta gerçekleştirilen kentsel dönüşümler, fiziksel dönüşümün ötesine geçemedi. 1980’li yılların sonunda, ıslah imar planlarının yanı sıra kentsel dönüşüm projeleri de belediyelerin gündeminde yer almaya başladı. Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi, gecekondular bölgeleri için hazırlanan ilk kentsel dönüşüm projesi örneği oldu.

Son yıllarda gerçekleştirilen yeni yasal düzenlemelerden ilki, 5104 sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu<sup>2</sup>”. Bu kanunun amacı, Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi

---

<sup>1</sup> 2981 sayılı İmar Affı Kanunu (RG 24.02.1984/18335)

<sup>2</sup> 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (RG 04.03.2004/24542)

ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi olarak tanımlanmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi, kentsel dönüşüm ve gelişim alanları ile ilgilidir. Çok net hükümleri barındırmayan kanunda, "Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Kentsel dönüşüm ve gelişim projesi kapsamında bulunan mülk sahipleri tarafından açılacak davalar, mahkemelerde öncelikle görüşülür ve karara bağlanır."<sup>3</sup> ifadesi yer alıyor.

Yine oldukça tartışılan ve 2005 senesinde yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un amacı "Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihî ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması"<sup>4</sup> olarak belirlenmiştir. Kanun, belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartların belirlenmesine,

---

<sup>3</sup> 5393 sayılı Belediye Kanunu (Madde 84) (RG 13.07.2005/25874)

<sup>4</sup> 5366 sayılı "Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanımı Hakkında Kanun" Resmi Gazete 05.07.2005/25866

projelerin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsıyor.

Bugün Türkiye’de “kentsel dönüşüm” adı altında konuşulan ve üzerine tartışılan konu, aslında eski gecekondular alanları ile gerilemiş tarihî kent merkezlerinin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen kentsel bir politikanın programıdır.

Kentsel dönüşüm kavramsal olarak “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanım ise kentsel dönüşümün, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğduğunu belirterek, gerçekleştirilecek dönüşümü, elde edilecek sonuçlar üzerine kurulan bir uzlaşma olarak tanımlar. Gerek yaygın tanımlarda gerekse eleştirel yaklaşımlarda, bir kentsel alanda yitirilen ekonomik etkinliğin yeniden kazanılması açısından kentsel dönüşümün önemi veya yetersizlikleri üzerinde durulmaktadır.

Kentsel dönüşüm politikasının belirlenmesinde genel bazı ilkeler çokça tekrarlanmaktadır: Ekonomik ve sosyal politikalarla uyum, yerel ihtiyaçlara yanıt verme, yeni iş olanakları yaratma, yaşayanları yerinde tutma ve amaçlardaki açıklık gibi. Buna rağmen merkezi yönetimin aşırı kontrolü, sosyal boyutun zayıf kalması gibi dönüşümün emlak geliştirme ekseninde ilerlemesi, katılım sürecinde yerleşik halkın etkin olamaması gibi konular sorun olarak yaşanan boyutlardır. Özel sektörün, yatırımcı olarak bu alana çekilmek istenmesi ise sosyal politika oluşturmayı baskı altına alan, hatta rant yaratan proje seçeneklerini öne çıkarabilmektedir. Yaşayanları yerinde tutma amacı da bu nedenle gerçekçi olamamaktadır. Çünkü yaşayanların ekonomik gücü yaratılan yüksek ekonomik değeri karşılamayacaktır. Kentsel

dönüşüm en zor ekonomik ve sosyal sorunların çözülmeye çalışıldığı bir programdır. Dolayısıyla katılım süreci yerleşik halkın yanı sıra kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi tarafların oluşturduğu ortaklıklarla olmaktadır. Ama bu ortaklık katılımının fikir birliğinin sağlanmasının zorlaşması ile hiyerarşik bir hâle dönüşüp merkezi bir belirlemeyle özel sektörün-girişimcinin önceliklerini gözetebilmektedir. Bu genel bir eğilim olarak özel sektörün beklentilerini besleyen bir durumdur.

## **5. 2. Kentsel Dönüşümde TOKİ'nin Rolü**

Kentsel dönüşüme dair yasal süreç 2004 yılında “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu” ile başlamıştır. Yasal sürecin başlayabilmesinin koşulları ise bu tarihten önce fiili olarak oluşmuştu. Bu konu en fazla İstanbul üzerinden gündeme gelmiştir. Büyükşehir Belediyesi Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü tarafından İstanbul’da “Kentsel Dönüşüm Projesi”ne başlandığı haberlerinin duyulmaya başlaması ile bazı alanların isimleri de sayılmaya başlandı: Armutlu, Sarıgöl ve Gazi Mahallesi'ndeki bin beş yüz gecekonduyunun yıkımına başlandığı haberleri ile dönüşümün yıkımla olacağı da hissedildi. Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü'nün 2003 yılında yaptığı araştırmaya göre kent genelinde toplam 85 bin 423 gecekondu bulunduğu bilgisi ile bu girişimin kapsamlı olacağı duyurulmaktaydı.

Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü ile başlayan kurumsal dönem, hemen akabinde Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü ve TOKİ gibi daha merkezi politika üreten ve özellikle TOKİ nezdinde bakıldığında yetkileri sınırsız olan kurumların devreye girmesi ile söylemiyle, ideolojisiyle çok iddialı bir dönem başlamıştır.

Belediyelerin İstanbul başta olmak üzere kentlerin bazı yerleşimlerini dönüşüm alanı ilan etmeleri bir bakıma nabız yoklama süreci başlamıştır. Gelen karşı tepkiler ise yerel ve merkezî yönetimlerin dönüşümün gerekçelerini, bu alanların suçunu, deprenselliğin ve diğer sosyal çöküntülerin yuvası olduğuna dair vurgularıyla ifade buldu. Bu vurgu aynı zamanda meşruiyet zemini oluşturmanın dayanağı olarak sıkça tekrarlandı. Bu anlamda TOKİ başkanı Erdoğan Bayraktar'ın açıklaması gecekonduları hedef gösterir nitelikte olmuştur: “Bize göre terörün arkasında gecekondulaşma var. Üniversiteler, meslek odaları, sermaye grupları destek vermeli, gecekondulaşmanın bitmesi için” (“Terörün Arkasında” 2007).

Tophane gibi yerler, sosyal sorunların dışında ciddi altyapı sorunları ile mekânsal eskimeye bağlı sorunları da yaşamaktaydılar. Bu sorunlar, topyekün bir yenileme projesi olmadan da çözülebilecek sorunlar iken, konunun sadece bugün “dönüşüm projeleri” ile gündeme getirilmesi, bazı spekülasyonların da önünü açmaktadır.

Projelerin uygulanabilmesi ise yasal bir dayanağı gerektirmektedir. Tarihî nitelikteki alanların dönüşümünü sağlayan 5366 sayılı Yasa Tasarısı, artık yasalaşmıştır. Hükümetin 1 Mart 2005 günü TBMM'ye getirilen “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu” adını taşıyan bir yasa taslağı, Meclis Komisyonlarında isim değişikliğine uğrayarak “Yıpranan Kent Dokularının Yenilenmesi, Korunması ve Kullanılması Hakkında Kanun Tasarısı” adını almış ve tasarı Haziran 2005'te yasalaşmıştır. Bu yasa ile belediyeler, projeye katılmayan yapıları kamulaştırabiliyor, projeye onay verecek özel koruma kurulları oluşturabiliyor, inşaat harçlarından muafiyetle maliyeti yüzde 30 azaltabiliyor.

Bu yasanın olanak tanıyacağı mekânsal yapılanma süreci, bazı aktörleri piyasada etkin hâle getirecektir. Bu açıdan gayrimenkul yatırım ortaklıkları, proje geliştiriciler, inşaat şirketleri, taşınmaz değerlendirme ekspertiz şirketleri, sigorta şirketleri, gayrimenkul sektörü yatırımcıları, hukuk, denetim, danışmanlık şirketleri, bankalar, finans kuruluşları, aracı kurumlar sürecin içinde yer alacak kesimlerdir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu ise piyasa içindeki belirleyici aktörlerdendir.

### **5. 3. Kentsel Dönüşümün İstanbul'daki Ayrıcalıklı Anlamı**

Kentsel Dönüşüm kavramının İstanbul'daki ayrıcalıklı anlamına bakarken, sınırları belli olmayan bir kavramdan bahsediyoruz. İstanbul'da yapılan her kentsel müdahale, kentsel dönüşüm başlığı altında ele alınırken, kavramın anlamı da dağılıyor. Kavram kentin bir köşesinde bir prestij projesi anlamına gelirken diğer bir köşesinde yeni bir konut alanı şeklini alabiliyor. Bu anlamda İstanbul'da pek çok kentsel dönüşüm kavramı tasviri yapabiliyoruz. Her yerde her tür proje Kentsel Dönüşüm tabiri altında ele alınarak uygulamaya sokulurken, karşımıza gelen bir çok yasa ve yasa tasarısı da bu sınırları belli olmayan kavramın daha da karmaşık bir hâl almasına neden oluyor (TMMOB Şehir Plancıları Odası 2008).

İstanbul kenti, farklı siyasal yönetimlerin politikalarının uygulamaları açısından merkezî öneme sahip olmuştur. 1980 sonrası neoliberal politikalar diğer dönemlerden farklı olarak, kentsel mekânı sermaye birikimi açısından ön plana çıkarmıştır. Mekâna yapılan müdahaleler, “yeni rant alanları” yaratırken, bazı alanların ise eski önemini yitirmesine neden olmuştur. İstanbul açısından bu döngü

çok hızlı işlemiştir. Merkezi İş Alanlarının (MİA) dönüşüm hattına bakmak bile, sürecin gelişim hızını ve kapsamını çarpıcı bir biçimde gösterir (Şen 2008).

Kent merkezlerinin veya kent içinin eski ekonomik ve sosyal canlılığını kazanması veya yaşadığı bazı sorunları aşması açısından izlenen bir diğer strateji ise kültür temelli bir kent ekonomisi yaratma hedefidir. Bu tür bir kent politikasını kapsamlı bir şekilde çözümleyen Zukin (1998:236), kentlerdeki bu son dönem değişimi, kentsel yaşam biçimi çerçevesinde inceler. Çalışmalarında, kentlerin “kültürel” niteliğinin bir dönüşüm aracı olarak nasıl kullanıldığını ortaya koyar. Bu yönelim, yeni bir ekonomi politik olarak ele alınmaktadır. Kente dair bu dönüşümler, kültür endüstrilerinin oluşumuna da eşlik etmektedir. Postmodernizmin yükselişi, sanayi sonrası üretim tarzı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kimlik ayrımları, hizmet sektöründeki büyüme, “bebek patlaması” kuşağındaki olgunlaşmanın sonuna gelinmesi ve bu kesimin tüketici olarak yüksek beklentilere sahip olması gibi yapısal bir dizi değişim, kent merkezlerinin ve çevresinde yer alan semtlerin soylulaştırılmasını doğurmaktadır.

Seyahat, kültür ve eğlenceye dair yeni tüketim ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı yeni kentsel tüketim mekanları oluşmaktadır (Zukin 1998: 826). Kültür başkentleri arasındaki rekabet ise daha fazla turist çekmek üzere çeşitli kentsel tüketim biçimlerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

İstanbul mekânsal olarak büyüyen ve nüfusu hâlâ artmakta olan bir kenttir. Kent merkezlerinin oldukça yoğun olan yerleşmeleri, 1950’li yıllardan bu yana kente akan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamadığından sürekli olarak değişmiştir. Fakat kentin büyüyen ekonomik gücü ve buna bağlı olarak değişen sınıfsal yapıların ihtiyaçları, kent merkezlerindeki değişimin temel nedeni olmuştur. Sanayileşmeye bağlı olarak



kente akan ve işçileşen nüfusun konut ihtiyacı açısından çok sayıda gecekondu semti oluşmuştur. Bugün bu semtler artık kent içinde kalan yerler olurken, merkezlere olan değişim baskısı da artmıştır. Bu ormanlık alanlar ile boğaz sırtlarındaki yeşil alanların yeni konut alanlarına açılması, kentin yerleşim sınırlarını iyice genişletmiş ve yeni merkezlerin oluşmasını doğurmuştur. Bu yeni merkezler oluştuğça eski kent merkezleri önemini yitirerek, mekânsal ve sosyal açıdan gerilemeye başlamıştır. Kentsel rantlar açısından da bir değer kaybı oluşmuştur.

Smith (1979: 540), eski kent merkezine yeniden yönelimin insanla değil, sermayenin hareketiyle gerçekleştiğini açıklamaya çalışır. Bu süreç, kamusal ortaklıklar veya diğer özel fonlar ile gerçekleştirilen konut stokundaki iyileştirmeleri de kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre, gerilemiş kent merkezlerine yapılan yatırımlarda temel talep etkeni olarak yatırımcıların ekonomik davranışları göz önünde tutulur. Potansiyel olarak daha yüksek bir arazi rantı altında tüketicilerin potansiyel taleplerini dikkate almış olur. Dolayısıyla bireysel yatırımlar tek başına konut ve arazi piyasasındaki yeniden yapılanmayı açıklamakta yetersiz kalır. Burada devletin kritik bir rolü ve önemi vardır (Smith 2002: 175).

İşçi sınıfı ile yoksul kesimlerin yerinden edilmesi ve kent merkezlerindeki yeni orta sınıfın görünürlüğü, üretim yapısındaki yapısal ve niteliksel değişimlere bağlı olarak somutlaşmaktadır. Yani üretimin büyük oranda kent dışına yönelmesi ve hizmet sektörünün çeşitli kollarının merkezde yer seçmesi ile yeni orta sınıfın konut talebi, bu sürecin gelişmesine yön vermektedir. Eski kentin köhnemiş fakat tarihî nitelikteki mimarisinin yeniden keşfedilmesi ve kent merkezindeki eğlence, kültür-sanat etkinliklerinin yoğunluğu, bu talebi etkileyen kaynaklardır. Bu yönelim sadece erken kapitalistleşen Batı ülkelerinin kentlerinde değil, İstanbul gibi geç

kapitalistleşen ülke metropolünde de gözlenebilen bir süreçtir. Batı metropollerinin sanayisizleşme sonrası gerilemeye başlaması ile yaşanan işsizlik, çöküntü alanlarının artması gibi sorunlar yeni ekonomik stratejiler ile aşılmaya çalışıldı. Bu anlamda tüketime ve hizmet sektörünün bilgi ve iletişim gibi yeni alanlarına dayalı ekonomik büyüme ve istihdam yaratma stratejileri, bugün İstanbul için de başvurulan stratejilerdir. İstanbul'da bu süreç 1990 sonrası "küresel kent" olma yolundaki uygulamaları ile somutlaşmıştır (Öktem 2005: 25- 62). Bu süreç aynı zamanda Cihangir, Ortaköy, Arnavutköy, Kuzguncuk, Galata, Fener-Balat semtlerinin soylulaştırıldığı dönemdir. Bu semtler kentin farklı konumlarında yer alırlar. Ayrıca merkez olma özellikleri açısından da oldukça farklı özellikler taşırlar. Buna rağmen, mekânsal yenileme ve sınıfsal değişime dair yaşadıkları/yaşamaya başladıkları deneyimler, soylulaştırmanın yarattığı birçok değişimin etkisini taşır.

#### **5. 4. Kent Merkezinde Dönüşüm Sulukule Projesi**

Sulukule, tarihî kara surlarına bitişik, Fevzipaşa – Vatan Caddeleri arasındaki tarihî Haticesultan ve Neslişah mahallelerinden oluşan alandır. Alan, tarihî İstanbul Kara Surlarının bitişğinde, kaybolmaya yüz tutmuş tarihî ve kültürel eserlerle birlikte, salaş yapılar, yıkık dökük barakalar, müstemilat ve eklentilerden ibaret bir ortaçağ kenti görünümündedir.

Osmanlı zamanında ve daha önceki tarihsel dönemde sur dışında yaşayan roman vatandaşlar, Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri Ocağı'nı (1826) kaldırmasıyla (İstanbul Surları ikametgâh ve talim alanları olarak yeniçerilerin kullanımındaydı.) sur içlerine doğru gelmeye başlamışlardır. Ancak esas yerleşimleri 1918 yangınından sonra oluşmuştur. Yerleşim alanları Edirnekapı ile Topkapı

arasındaki Yenibahçe denilen ve şu anda Vatan Caddesi'nin bulunduğu dere yatağının sağ ve solu idi. Bu alan 1960 yılında Vatan Caddesi'nin açılması esnasında tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Burada yaşayan Romanların bir kısmı hemen komşuları olan Neslişah ve Haticesultan Mahallelerine doğru kayarak buraları ikamet olarak kullanmaya başlamışlardır (Fatih Belediyesi 2006).

Son bir yıldır gündeme gelen projeler içinde Roman mahalleleri birçok yönüyle ele alınması gereken soruları da gündeme taşımış durumdadır. Roman mahalleleri içinde Sulukule projesi kendi başına bu dönüşüm projelerinin içeriğini yansıtmaktadır. Öncelikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2002 ve 2003 yılı Yatırım Programı'na dahil edilerek, Romanların yaşadığı bölgelerin “Kentsel Tasarım Projesi” kapsamında rehabilitasyon çalışmaları başlatıldı. Proje için ilk etapta 300 milyar liranın ayrıldığı belirtildi. Romanların yaşadıkları bölgelerde çocuk parklarının yapılacağı, altyapı olanakları sağlanacağı, binalar elden geçirilerek eğlence kültürüne zarar vermeksizin bir yeniden yapılanmanın gerçekleştirileceği hedeflenmekteydi. Fakat bugün burada yaşanan yıkımlar ve yerine yapılacak yeni yapılaşmanın niteliği, buradaki yaşamı bütünüyle değiştireceğini ve eski yaşayanları yerinden edeceğini göstermektedir.

Proje kapsamında birçok mahalle yer almaktadır: Fatih'te Kürkçübaşı, Atik Mustafapaşa, Balat, Karabaş, Tahta Minare ve Sulukule olarak bilinen Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri gibi. Bu projedeki karar alıcılar İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve TOKİ gibi yerel ve merkezi kurumlardan oluşmaktadır. Bazı tescilli sivil mimari örneklerinin de restore edilerek sosyal ve kültürel amaçlı olarak kullanılacağı belirtilmektedir. Fakat bu kullanımdan kimlerin yararlanacağı, yerinden etmenin bugün bile yaşanmaya başladığı düşünüldüğünde,

burada bugün yaşayanların olmayacağı söylenebilir. Oysa sosyal ve ekonomik açıdan olduğu kadar kentsel altyapı koşulları itibariyle birçok hizmete ihtiyaç duyan Roman halkı yaşayanlarının sorunları, “kentsel dönüşüm”ü olmadan da çözümü gerektiren bir konudur. Bu konu, kentte yaşayan ve kamusal hizmetlere ihtiyaç duyan bütün kesimler için geçerlidir.

Yenilenme çalışmalarının başlamasıyla birlikte hak sahiplerinin isterlerse Sulukule’deki yaşamlarına devam edebileceği belirtilmektedir. Burada yaşamak istemeyenler binaları karşılığında TOKİ’nin Gaziosmanpaşa Taşoluk bölgesinde 197 bin 923 metrekarelik alanda yapacağı konutlara taşınacak. Sulukule’de kalmak isteyenler de çalışmaların yapılacağı dönemde yine TOKİ’nin yaptığı konutlarda geçici olarak barınacak. Bu konutlara taşınmayı reddedenlerin evleri ise bina bedelleri ödenerek kamulaştırılacak.

Kentsel Dönüşüm Projeleri sonrasında yerleştirilen veya bütçesi ancak buna yettiği için oralardan ev alan alt gelir grubuna ait aileler konut kredilerinin taksitleri, apartman aidatları, su, elektrik ve doğalgaz faturaları yüzünden eğitim, sağlık, gıda, giyim gibi temel masraflarından kısarak katmerleşen bir yoksullukla baş etmeye çalışmaktadır. Ve birçoğu evlerini borcuyla beraber satılığa çıkarmaktadırlar. Göçe zorlanan bu insanlar yeni bir Sulukule oluşturmak için yollara düşeceklerdir veya henüz yıkılmaya başlanmamış başka bir kent merkezi gecekondu mahallesine yerleşeceklerdir.

Bölge halkından birinin dillendirdiği gibi “kümese tıkılan tavuklar” misali dar alanlara kısırılmışlık ile baş etmek zorunda kalmışlardır. Sulukule’de çocukları gönül rahatlığı ile “dışarı salıp” kapılarının önünde sohbet edebilen kadınlar bloklar arasındaki yaşamlarda ortalıktan çekilmiş, açık alanlara alışkın çocuklar ise 72

metrekare (net) konutlara sığamaz olmuşlardır. Komşuluk ilişkileri darmadağın olmuş, “herkes kendi derdi ile uğraştığından” buradaki destek ve dayanışma yok olmuştur.

Çöküntü alanı olduğu gerekçesi ile kentsel yenileme alanı ilan edilen Sulukule Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerini içine alan 12 ada, 3 cadde ve 10 sokağı içermektedir. Proje başlangıcında Tapu kaydı olan hane sayısı 645, belediye kayıtlarına göre oturulabilecek durumda olan hane sayısı ise 342’dir (Fatih Belediyesi 2006). Fatih Belediyesi tarafından proje oluşturma süreci içerisinde hedeflenen ilkeler ek 1’de verilmiştir.

Sulukule’de mekânsal yapı elemanları, dar sokaklar ve bu sokakları çevreleyen iki ile beş hanenin paylaştığı bitişik nizam iki katlı avlulu evlerdir. Ancak bu sokaklara asıl niteliğini veren fiziksel özellikleri değil, renkli yaşam biçimidir: “İstanbul’un gri renkleri bu sokaklarda yok, her şey daha renkli, daha gürültülü ve daha şenlikli.”

Sulukule Platformu tarafından proje öncesi yapılan anket çalışmasına göre evlerin yüzde 16’sı 50 m<sup>2</sup>, nin, yüzde 31’i 70 m<sup>2</sup>, nin altındadır ve çoğu bakımsızlıktan yıkılmak üzeredir (Sulukule Günlüğü<sup>5</sup>). Dar sokaklar mahalle sakinlerinin önemli yaşam alanlarıdır ve belediyeler tarafından “virane” olarak adlandırılan evler, mahalleli için “güzel”dir.

Ayrıca ev kiralalarının düşük olması mahallede yaşayan çoğu insanın gelirinin değişkenlik göstermesi nedeniyle ideal olarak kabul edilmektedir. Kiracıların yüzde

---

<sup>5</sup>Sulukule’nin kentsel yenileme alanı ilan edilmesi sonrasında bölgede yaşanan gelişmeleri ve çalışmalarını yansıtmak üzere bölge halkı ve akademisyenler tarafından kurulan kendilerine ait bir blog sayfası oluşturan grup <http://www.sulukulegunlugu.blogspot.com/>

13'ü 100 TL'den az, yüzde 60'ı 200 TL'den az, yüzde 80'i 300 TL'den az kira vermektedir. Yüzde 55'inde kiracı olduğuna dair bir belge bulunmamaktadır (Sulukule Platformu<sup>6</sup> 2007).

Mahallede aylık gelir 300–500 TL arasında değişmektedir. Nüfusun yüzde 77'sinin gelir getirici bir işi yokken, yüzde 63,5'i sosyal güvenceden yoksun, yüzde 16'sı yeşil kart sahibidir (Sulukule Platformu 2007). Buna karşılık yüzde 51'i mesleki eğitim almak istemekte, yüzde 37'si ise istememektedir (Fatih Belediyesi 2006).

Mahalle içindeki meslek grupları fazla çeşitlilik göstermemektedir. Erkekler genellikle müzisyenlik, esnafılık, ayakkabı boyacılığı, arabacılık (fayton), seyyar satıcılık yapmaktadır (Bianet). Bu açıdan istihdam olanakları nedeniyle merkeze bağımlılık önemlidir. Mahallede yaşayan çoğu insan yine mahallede çalışmaktadır. Kadınlar evlenene kadar genellikle Fatih semtindeki konfeksiyon atölyelerinde haftalık olarak çalışmaktadırlar. Ailelerin yüzde 17'sinin çalışanı olmazken, yüzde 13'ünde çocuklar, yüzde 8'inde kadınlar çalışmakta ve genellikle dilencilik yapmaktadırlar (Bianet ).

---

<sup>6</sup> Platform, 2005 yılından itibaren bugüne kadar Sulukule'nin yok olmasına, mahallelilerin yer değiştirmek zorunda kalmasına karşı yapılan bütün çalışmaları, bu konuda düşünen, çalışan herkesi kapsıyor ve bunlara bir zemin oluşturuyor. Platformun mahalleye dayatılan dönüşüm sürecini sorgulayan, alternatif yaklaşımları araştıran, güncel acil sorunlara çözüm üretmeye çalışan bir yapısı var. Merkezlessiz ve sınırsız bir oluşum. Herkes konuyu kendi öncelik ve uzmanlık alanına, kendi olanakları elverdiğince ele alıp, o noktadan platforma katılabiliyor. Kimimiz mahallede, kimimiz masa başında çalışıyoruz. Bazılarımız ilgili ve yetkili mecralara sesimizi duyurabilmek için şehirde oradan oraya koşturuyoruz. E-mail aracılığı ile koordinasyon ve haberleşmeyi sağlıyor, bazen inisyatif kullanarak bireysel, bazen de katılımcı kararlar alıyoruz. Gücümüz yetmediği zamanlarda arkadaşlarımızdan, ailemizden, herkesten yardım istiyoruz. Platform, bağımsız aktivistler, akademisyenler, üniversite öğrencileri, Sivil Toplum Örgütleri'nden oluşuyor.

Mahalle nüfusunun yüzde 83'ü 10 ya da daha fazla yıldır, yaklaşık üçte biri (yüzde 30. 4) 40 ya da daha fazla yıldır, yarıya yakını ise (yüzde 43. 4) 30 ya da daha fazla yıldır mahallede yüzde 63'ü 10 ya da daha fazla yıldır, yüzde 41'i 20 ya da daha fazla yıldır, yüzde 24'ü 30 ya da daha fazla yıldır, yüzde 13'ü ise 40 ya da daha fazla yıldır aynı evde yaşamaktadır (Sulukule Platformu 2007). Bu nedendir ki hayatları boyunca bildikleri tek yer olan mahallelerinde kalmak bu topluluk için çok önemli bir yaşam sorunsalıdır. Fatih Belediyesi tarafından yapılan anketlere göre yüzde 74'ü burada yaşamak istemektedir.

Proje alanında hane bazında yapılan anket çalışması sonucunda yaşayan nüfusun yaklaşık yüzde 17'si Romanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan nüfus ise ülkenin muhtelif yerlerinden İstanbul'a göç etmiş, genellikle alt hizmet sektöründe çalışan alt ve dar gelir düzeyindeki insanlardan meydana gelmektedir. Bu durum, bölgede homojen bir kültür grubunun olmadığını göstermektedir.

Eğitim durumları itibarı ile yüzde 31'i okur-yazar olmayan, yüzde 34'ü ilkokul mezunu, yüzde 5'i ortaokul, yüzde 4'ü lise mezunudur. Ailelerin yüzde 17' sinin çalışması yok, yüzde 13'ünde ise çocuklar, yüzde 8'inde kadınlar çalışıyor ki bunlar genellikle dilencilik yapıyorlar.

İş durumları itibarı ile yüzde 77'sinin gelir getirici bir işi yok, yüzde 64'ü sigortasız, yüzde 16'sı yeşil kartlı, yüzde 51'i mesleki eğitim almak istemiyor.

Projeden yüzde 91'i haberdar. Yüzde 65'i yıkılıp yeniden yapılacağını, yüzde 15'i başka yere gideceklerini sanıyorlar. Ancak yüzde 74'ü burada yaşamak istiyor, yüzde 79'u mahallede yapısal değişiklik yapılsın istiyor. İkamet edenlerin yüzde 40'ı mülk sahibi, yüzde 60'ı kiracı ve işgalci. Bölgede yaşanan sorunların yüzde 41 küfür-

şiddet, yüzde 21'i yoksulluk, yüzde 14'ü uyuşturucudan kaynaklandığını savunmakta ve mahallelerini İstanbul'dan farklı kılanlar yüzde 56 oranındadır.

Bu bilgiler ve alan değerlendirmeleri ışığında proje oluşturma çalışmalarına başlanılmıştır.

Fatih Belediyesi'ne göre İstanbul, özellikle Fatih bölgesi önemli bir deprem kuşağında ve riski altındadır. Yıkıntı ve enkaz durumundaki yapılar, buralarda yaşayan insanlar açısından da en büyük riski ve tehlikeyi oluşturmaktadır.

Fatih'in yaklaşık yüzde 40'ı bu durumda olup, yüzde 20'lik kısmı Yenileme Alanı kapsamına alınmış ve çalışmalar devam etmektedir. Bu alanların en önemlisi, kentin topoğrafik ve konum olarak en güzel yerinde ve merkezinde bulunan tarihî kara surlarına bitişik, Fevzipaşa – Vatan Caddeleri arasındaki tarihî Haticesultan ve Neslişah (Sulukule) Mahalleridir. Mahalleli, mahallelerinin adının Sulukule olarak anılmasından da aşırı derecede rahatsızlık duymaktadır. Alan, tarihî İstanbul Kara Surları'nın bitişiğinde, kaybolmaya yüz tutmuş tarihî ve kültürel eserlerle birlikte, salaş yapılar, yıkık dökük barakalar, müstemilat ve eklentilerden ibaret bir ortaçağ kenti görünümündedir. Bu alan, tüm proje alanının ancak yüzde 4'ü kadardır (90.000.00 m<sup>2</sup> civarındadır.) (Fatih Belediyesi 2006).

Fatih Belediyesi yaşayan kültürü ve yaşayan kültürün korunmasını en önemli ilkeleri olarak benimsediklerini belirtmekte ve Neslişah ve Haticesultan Mahalleleri'nin Yenileme Projesi, 5366 sayılı Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanununun ilk ve en önemli projelerinden olması nedeniyle, geliştirdiği metodolojiler ve standartlar gereği ülkemizin "Yenileme" anlayışının oluşmasında örnek ve model olacağını açıklamaktadır. Belediye yaşayan kültürün korunmasını sağlayacak altyapı,



sosyal ve kültürel doku alanların oluşturulduğunu savunduğu projede bölgede mülkiyet anlamında ve mevcut durumda 620 adet konut, 44 adet iş yeri bulunduğunu ve bu sayıların hane sayısı ve fiili durum esas alınarak hazırlandığını ve yaygın dışlama düşüncesine karşılık olarak projenin hedefinin burada ikamet eden ailelerin tamamının burada oturabilmesini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda sadece kiracıların alanda mülkiyet hakları bulunmadığı için, alandan konut edinmeleri yasal olarak mümkün olmadığını buna rağmen ülkemizde ilk defa bir uygulama yapılarak ve proje kapsamında kalan kiracılara aynı şartlarda konut edinme hakkı sağlandığını da eklemektedir. Fatih Belediyesi bu açıklamaları doğrultusunda genel kanıyı kırmak ve buradan hiçbir ailenin başka bir yere gönderilmediğinin açıkça ifadesi ve delili olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Buna karşılık Sulukule Platformu Neslişah, Hatice Sultan ve Sulukule Mahallelerinin, sosyal ve kültürel yapısının korunarak, mahallelinin yaşam koşullarının iyileştirilerek, İstanbul'un kültürel yaşamının en etkili merkezlerinden birisi olabileceğini savunmakta ve daha detaylı bilimsel sosyal analiz ve çalışmaların yapılması gerektiğini ve çok boyutlu Alan Yönetimi ile plan ve proje çalışmaları yapılmasını istediklerini belirtmektedirler. Bölgenin rehabilitasyonuna yönelik sosyal ve sağlık hizmetleri sunulması gerektiğini, oluşturulacak istihdam ve çalışma olanakları ile gençler ve çocuklar için bölgenin potansiyeline ve kültürüne uygun eğitim olanakları sağlanarak bölgenin yenilenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Sulukule Günlüğü Blog).

## **6. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ KENT ÖZLEMİ VE KENTLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

### **( Sulukule – Taşoluk Örneği)**

Kentsel dönüşüm uygulamaları toplanmanın olumsuzlukları üzerinde durmaktadır. Öncelikle sosyal dayanışma ağları bu ilişkilerden dışlananlar bakımından yoksulluğun yerleşikleşmesi anlamına gelebilmekte, süregelen konsantrasyonlar entegrasyonu engellemekte ve dışlanmayı derinleştirmektedir. Araştırmalar bu grupların durumlarının zaman içerisinde belirgin bir iyileşme göstermediğini, kent içi alanlarda yoğun olarak yerleşerek ortalama aile büyüklüğünün kalabalığa ve düşük kaliteli konut yapılarına neden olduğunu (Ratcliffe 1998: 325), düşük kaliteli konut koşullarının ise çoğunlukla kronik uzun dönemli hastalıklar ile bir arada olduğunu vurgulamaktadır (Leao, Sundquist, Johansson 2005: 243 - 256).

Ayrıca mekânsal ayrışma/toplanma bir taraftan bu alanlarda yaşayanlar için konut piyasası içinde sınırlı seçeneklerin olduğunu yansıtırken, diğer taraftan onların nüfusun çoğunluğuna tam anlamıyla katılmalarını da (istihdama, sivil topluma katılma vb.) engellemektedir. Wacquant (Burgers ve van Kepmen 1998: 13) bu süreci negatif sosyal sermaye olarak açıklamakta ve bu tür mahallelerde insanların ellerindeki sosyal sermayeyi ve sosyo-ekonomik durumlarını düzeltme olanaklarını kaybettiklerini ifade etmektedir. Böylece toplanma alanlarında yaşayanlar zamanla toplum içinde olumsuz bir imaja sahip olmaktadır. Bu kendi kendini besleyen her çeşit söylenceyi üretmekte ve bu bölgeler sefaletin paylaşıldığı alanlar olarak, toplumun çoğunluğu tarafından terkedilen yalıtılmış alanlar hâline gelmektedir (Musterd ve Deurleoo 2002: 467- 485).

Bu oluşum yalnızca fiziksel olarak değil, düşünsel olarak da toplum ile o bölgede yaşayanlar arasındaki empatinin de ortadan kalkmasına neden olmaktadır (Özüekren ve van Kepmen 1997: 12- 29).

Ayrılmış mahalleler bir yandan problem alanları olarak görülürken, Simon (Burgers ve van Kepmen 1998: 240), bu alanların aynı zamanda bir ulusta sosyal eşitsizliğin varlığının ispatı olduğunu da vurgulamaktadır. Bu nedenle hükümetler de etnik gruplar arası sınıf farklılıklarını azaltmak değil, kültürel ayrılıkları yok etmek üzerinde durmaktadır. Bu noktada geliştirilen asimilasyon teorileri (Yalçın 2002: 45-60) zaman içerisinde toplanmanın çözüldüğünü savunmaktadır (Allen ve Turner 1996: 140- 155).

Chicago Okuluna göre etnik gruplarda ayrışma o toplumda geçen süre ile azalmaktadır (Bolt, van Ham, van Kepmen 2008: 1359- 1384). Böylece kültürel ve sosyal entegrasyon ile birlikte uygulanan konut politikaları, kimlik yapılarına yönelik incelemeler olmaksızın farklı grupları mekânda bir araya getirme çabası içindedir. Politikacılar sınıf farklılıklarını azaltmaktan çok etnik gruplar arası kültürel farklılıklar üzerinde durmakta ve etnik entegrasyon süreçlerini tanımlamaktadırlar.

Ancak etniklik, kültürel kökler, “din ve paylaşılmış yaşamın anıları” gibi faktörleri içerir ve etnik miras paylaşımı aynı alanda yaşama için önemli bir kriterdir (Ratcliffe 1998: 340). Etnik gruba katıldığında, üyeler yalnızlıklarını azaltır ve örgütlü bir savunma ve güvenli bir yaşam alanına katılır. Bu bağlamda mekânsal toplanma toplumsal ilişkilerin devamı ve geliştirilmesini sağlar. Bu toplumsal ilişkiler, çoğunluk toplumunun değer ve normları dışındaki grupların kültürünü korumaya yarar ve kişilerin yaşamlarında önem taşıyan problemlerini çözmelerine yardımcı olurken, gerek iş gücü pazarında gerekse konut piyasasında belli pozisyon

elde etmelerine de imkân verir. Bu durum toplumsal gelişmeye katkıda bulunur (Özüekren ve van Kepmen 1997:12-29).

Ayrıca bu ilişki ağları sayesinde bireyler birbirlerinden çeşitli yararlar sağlayabilirler. Ratcliffe'e (1998) göre, etnik ilişkilere bağlı dayanışma örüntüleri kentsel eşitsizlikler ve yerel kurumların yerel gruplara eşit uzaklıkta olmayışı gibi nedenlerle ortaya çıkan kent yoksulluğunun üstesinden gelebilmek amacıyla bir varolma stratejisi olarak kullanılmaktadır. Sosyal sermaye hipotezi etnik birliklere katılımın sosyal güven ve tolerans oluşumunda etkin olduğunu ileri sürer.

Kültürel tercih yaklaşımına göre ise, bir kişinin kendi etnik grubunun temsil edildiği bir mahallede yaşama tercihi, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar azalsa da geçerli kalır. Bu bağlamda etnik katmanlaşma modeli konut piyasasında dışlanmanın rolü üzerinde durur. Bu modele göre iyi ekonomik koşullara sahip olsalar da etnik grupların yüksek sosyo-ekonomik statüsü olan mahallerde ev sahibi olması güçtür.

Dışlanma Sulukule özelinde değerlendirildiğinde, beş aşamalı bir süreçten söz edilebilir: Birinci aşamada kiracılar alan dışı kalmaktadır. (Daha sonra sistem içerisinde hak tanınmıştır.) İkinci aşamada, proje ile artan rant karşısında bir grup kullanıcı haklarını spekülâtif amaçlarla devretmektedir. Üçüncü aşamada ev sahiplerinin yüzde 62'si Sulukule'de yapılması planlanan yeni evlere ekonomik koşulları uygun olmadığı için yazılmayı düşünmemektedir. Aynı nedenle, Aralık 2008'de kiracıların yüzde 37'si geri ödeme koşulları (2.000 TL ön ödeme, diğer ödemeler 15 yıl vade ile) ve merkeze uzaklık nedenleri ile Taşoluk'taki evlere yazılmamıştır. Son aşamada ise, yeni konutların bakım ve onarım masraflarının eski

kullanıcıların ödeme koşullarının çok üzerinde olması ile dördüncü bir grup daha alandan dışlanacaktır (Güzey 2009).

Tüm aşamalar değerlendirildiğinde, kentsel dönüşüm uygulamalarının dışlanmayı doğurduğu ve soylulaştırmanın devlet eliyle bir kentsel dönüşüm aracı olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir. Böylece dışlanma kentsel dönüşümün sadece bir doğal sonucu değil, kentsel ekonominin yeniden yapılandırılması sürecinde kentsel mekânın fiziksel ve sosyo-ekonomik iyileştirilmesi amacıyla beklenen ve istenilen çıktısıdır. Bu noktada ekonomik imkânsızlıkları barınma imkânlarının da sınırlanması ile derinleşmekte, yeni yoksulluk süreçleri ile tanışmakta ve suç odakları olarak görülen dışlanmış komüniteler, suça daha da itilmekte ve suçun kentte yaygınlaşmasında etken olmaktadır. Oysa kendilerinin de ifade ettiği gibi yaşam alanlarından memnundurlar, asıl problem gittikçe derinleşen yoksulluktur. Bunda etken olan ise yaşam biçimleri ve etnik kimlik oluşumlarının bir uzantısı ve İstanbul kentinin önemli bir kimlik ögesi olan iş olanaklarının ya gelişim sürecinde yok olması (sepetçilik vb.) ya da yok edilmesidir (eğlence evleri, at arabacılığı vb.). Oysa Roman topluluklarında var olan birlikte yaşam geleneği sosyal sermaye oluşumu ve gelişiminde etkin olarak kullanılabilir niteliktedir. Bu noktada problem dışlanmanın çözülememesi ve son uygulamalar ile daha da derinleştirilmesidir.

Bu bağlamda, komünitelerin sosyal dayanışma ağları ile beslenen etnik ve kültürel kimliklerini koruma çabaları ile birlikte süregelen uyum sorunları ve sonuçları, mekânda ayrışmalarıyla ilintili olarak ele alınmalı, entegrasyona kültürel kimliğin sürdürülebilirliğinin eklenmesi ve her iki süreçte de sosyal dayanışmanın gerekliliği vurgulanmalıdır. Sosyal dayanışma elemanlarının etkin

kullanımı toplumda ortak değerler ve kent kültürü, sosyal düzen ve sosyal kontrol, sosyal dayanışma ve gelir farklılıklarında azalma, sosyal ağlar ve sosyal sermaye, yer bağımlılık ve kimlik elemanları ile açıklanan sosyal bağlılığın geliştirilmesinde etken olacaktır (Kearns ve Forrest 2000: 1010). Özellikle yer bağımlı güvenlik hissi, kişi için önemli olan insanlarla kurulan bağlar, insanlara, geçmiş deneyimlere, fikirlere ve kültüre sembolik bağlar, bireysel ve grup kimliğinin korunması ve devamlılığının sağlanması, kendine saygının beslenmesi gibi pek çok amaca hizmet eder.

## 6. 1. Sulukule Kiracıları - Taşoluk Sakinleri

İBB'nin araştırmasına göre, Neslişah Mahallesi'nde ikamet edenlerin yüzde 52'si oturduğu konutun mal sahibidir. Hem mal sahibi hem de kiracı olmayan yani yakınlarıyla oturanların oranı yüzde 9'dur. Geriye kalan yüzde 39 oranındaki semt sakini kiracıdır. Mevcut ailelerinin yüzde 52 -yüzde 61 arasındaki bir bölümünün çok uzun yıllardan beri buldukları konutları kullandıkları anlaşılmaktadır (Tuna, Şatıroğlu, Çağlayandereli 2006).

Söz konusu mahallelerde yaşayan 571 haneden hâlen yaklaşık 475 ailenin bölgede yaşamaya devam etmekte olduğu bildirilmiştir. Genellikle ortak bir avluya açılan 5-8 haneden oluşan mekanların koşulları evleri yıkılan ailelerin akrabalarla aynı haneyi paylaşması nedeniyle daha da güçleşmiş durumdadır.

Proje, evlerin eski ve yeni sahipleriyle birlikte tarihî yarımada "zengin, orta ve dar gelirli vatandaşların bir arada yaşayacağı" eski tadında yeni mahalleler yaratmayı hedeflemektedir. Fakat pratikte bu hedefin farklılaşacağına dair ip uçlarının olduğunu göstermektedir. Yani gelecekte, her kesimden insanların bir arada yaşaması güç görünmektedir. Yoksul ve dar gelirli kesim, yenileme sonucu değeri artan evlerinde oturmaya devam mı edecekler yoksa bu değer artışı sonucu evlerini satacaklar mıdır? Bu iki seçeneğin sonucunu bugünden kestirmek zor değildir. Çünkü evlerin değer artışıyla birlikte bu yerleşimlerin çevresel değeri de artacaktır. Değişen kullanım fonksiyonları, burada yaşamayı da pahalı hâle getirecektir. Yani bu alanlarda oluşan fiyat artışlarını karşılayan bir kesim yaşamaya başlayacaktır. Sonuçta dolaylı bir yerinden etme yaşanacaktır.

Projelerin uygulanması aşamasında, mülkiyetlerin el değiştirmesi ile yaşanan sorunların en önemlisi, yerinden etmedir. Projeler, bunu amaçlamasalar da mevcut

koşullar itibariyle bu durum yaşanacak gibi görünmektedir. Bu bağlamda bu dönüşüm alanlarında yaşayanların büyük çoğunluğu, düşük gelirli çalışanlar ile işsizlik vb sorunları çok sık yaşayan yoksullardır ve mülk sahibi olmak bu koşullarda yerinden edilmeyi önleyen bir durum olamamaktadır. İçinde yaşadıkları konutu yenileyecek bir birikime sahip olmayan mülk sahipleri, konutlarını satmak zorunda kalacaklardır. Bu satma bedeli, onlara başka bir yerde konut sahibi olabilmeyi çoğu zaman sağlamayacak ise yaşanacak olan durum, yerinden etmedir. Kiracılar açısından ise her durumda bir yerinden etme söz konusudur. Bunun için önerilen bir sosyal politika yoktur. Uzun vadeli ödemelerle konut sahibi yapma politikası ise gayrimenkul piyasasının ekonomik beklentilerini karşılamaktan öteye gitmeyecek bir öneridir (Şen 2006: 2).

## **6. 2. Taşoluk'ta Yaşamak Fatih'i Özlemek Üzerine**

Sulukule'de yaşayan çok sayıda kişi ile yapılan söyleşilerden kentsel dönüşüm kapsamında bölgede gerçekleştirilen çalışmaların insanlar üzerinde dışlanmışlık hissi yarattığı, bölge halkının büyük bir kısmının projeye rağmen yerleşim yerini, şehir merkezini terk etmek istemediği anlaşılmaktadır.

Bölge halkının çoğunluğu gelenek-görenekler açısından mahallelerinin kendine özgü bir kültürü olduğunu düşünmekte ve dayanışma-yardımlaşma ilişkilerinin güçlü olduğuna inanmaktadır ve bundan sonra yaşamaları için adres olarak gösterilen Taşoluk bölgesinde bu yapının devam edeceğine dair inançları zayıftır.

Yaklaşık dört yıldır Fatih Belediyesi Edirnekapı Sementi, Neslişah ve Sulukule Mahallerini de kapsayan Kentsel Dönüşüm Projesi bölge halkı tarafından desteklenmemekte ve projenin bölgenin yeni dokusunda bölge sakinlerinin yaşam



alanlarına ve tercihlerine izin vermeyen hedefleri, bölge halkında dışlanmışlık ve sosyokültürel yaşam alanlarını koruma duygusuyla bölgeden ayrılmaya karşı direnç oluşturduğu belirtilmektedir.

Ekonomik yapının hızla gerilemesinde en büyük etken eğlence evlerinin kapatılması iken, Avrupa Birliği uyum yasaları gereği at arabalarının toplanması da önemli bir iş kolunun sonunu getirmiş ve ekonomideki olumsuzluklar çöküntüleşmeyi hızlandırmıştır: “Sulukule’de eğlence evleri kapanınca müzik sektörü bitti. İnsanlar buradaki dayanışma sayesinde yaşıyorlar. Burada yaşayanlar bakkala 1 liralık peynir, 50 kuruşluk zeytin ver, diyebiliyorlar. Bir de üstüne paraları yoksa ‘Yarın veririm’ diyorlar. Burada kiralar ucuz, mahalle dışında on kat artıyor. İnsanlar kötülüğe itilecek.” (Hiçyılmaz 2007).

“Ben doğdum doğalı buralıyım, ailem de bu mahallede doğmuş büyümüş. Ben, annem ve ablam da kiracıyız. Ben ve ailem buraların yıkılmamasını istiyoruz. Her şeyimiz bizim burada. Ben, yeri geliyor arkadaşımından bir şeyler isteyerek çocuklarımin karnını doyuruyorum, Asım Amca’dan borç para istiyorum. Bizim gideceğimiz yerlerde bunu nasıl yapacağız? Bu sebepten dolayı ‘Taşoluk Maşoluk’ istemiyoruz.” (Sulukule Günlüğü 2008).

Sulukule’yi kurtarma projesi çerçevesinde Roman vatandaşlar için Taşoluk’ta TOKİ tarafından toplu konut yapıldı. 300 Roman aileye kurayla dağıtılan konutlarda bugün sadece 27 aile yaşıyor. Diğerleri ise doğalgaz, elektrik, su ve kapıcı ücretlerini ödeyemediği için lüks konutları yok pahasına satıp eski mahallesine dönüyor. Bu kapana kısılmışlık ve şehir merkezinden ayrılmış olmanın verdiği duygusal yıkım birikmiş taksitler, doğalgaz abone ücreti, elektrik, su ve kapıcı ücretlerini ödeyemedikleri için icra kısılacına giren Romanlar haklarını 3 bin ile 35 bin lira

arasında fiyatlarla devredip Taşoluk'u terk ediyor. TOKİ evlerinde sadece 27 roman aile kaldı (Hürriyet 2009).

Mahalledeki çevrelerini kaybeden, işsizlik nedeniyle açlık sınırında yaşayan Romanlardan F.A.: "Buraya fakir diye getirdiler, zengin muamelesi yapıyorlar. Borçlarımızı ödeyemedik, icra geldi. Hacze gelip eşyamızı götürürler diye hafta içi Fatih'e kaçıyoruz, hafta sonu geliyoruz. Sulukule'nin sayfiyesi oldu burası." diyor. Bir başka kadın: "Sulukule Paris'ti, burası kapalı mapusane, sinir hastası olduk, yavaş yavaş ölüyoruz." diye feryat ediyor. Öyle ki, Sulukule Roman Orkestrası TOKİ adlı şarkı bile yazmış: "Rak rak raki, yaktın bizi TOKİ" diye başlayan ve "Mahallemden kopardın, vicdansız TOKİ" diye biten bir şarkı bu (Hürriyet 2009).

TOKİ dar gelirliler için yeni ilçe Arnavutköy'ün Taşoluk beldesine iki kilometre mesafede 1402 konut yaptı ve inşaatlar 2008'de bitti. Konutlardan 450'si Sulukule'deki yerlerinden olan kiracı Romanlara ayrıldı. Kurayla belirlenen yaklaşık 300 Roman aile, aylık 280-425 lira taksitlerle 15 yıl vadeli borçlandı ve konut sahibi oldu. Fatih Belediyesi, Romanlar için sabah saat 07.00'da Taşoluk, akşam saat 20.00'de Fatih'ten dönüş olmak üzere bir otobüsü servise koydu. Taşoluk'ta ikâmet eden Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği Başkanı Şükrü Pündük: "Sulukule'deki iç avlulu sistemden betonarme binalara sürülen vatandaşlarım, orada komşularıyla iç içe yaşıyordu. Aileleri ayakta tutan, sosyal yardımlaşmanın yüksek olduğu bir mahalle hayatımız vardı." diyor (Hürriyet 2009). Konutlara iki kilometre mesafede tek doktorlu bir sağlık ocağı var. Gece kapalı olduğu için hastalar beş kilometre ötedeki Arnavutköy'e götürülüyor. Eczane belde merkezinde. Site civarındaki tek market ise veresiye yazmıyor.

Her konutta TOKİ elemanı bir kapıcı var, daire başı aylık 35 lira aidat ödeniyor. Tek sosyal ortam, Sulukule’de de kahvecilik yapan Roman vatandaş G. K.’nin açtığı kiraathane. Ama o da hafta sonu olmasına rağmen boş. K. dertli, “İş yapamıyorum, borç gırtlığa kadar, mecbur gideceğiz buralardan.” demektedir.

Bir başka konu ise sağlık imkânlarının yetersizliği. “Sağlık Ocağı iki kilometre ötede var. Birkaç ay önce babam rahatsızlandı. Kalp kriziydi sanırım. Gece apar topar sağlık ocağına götürdük. Gece olduğu için kapalı. Oradan Arnavutköy’e taşındık. Orada da bir tek hastane var, o da özel. Orada daha müdahale edemedi babam vefat etti. Bir de 250 lira istediler. Ölüye para istediler. Cenazeyi vermediler.” (Hürriyet 2009).

### **6. 2. 1. Satılık Hak Var!**

Taşoluk semtine gittiğimde dikkatimi çeken ilk konu camlardaki satılık ilanları oldu. Bu ilanların numaralarını alıp aramaya başladığımda çoğunun Sulukule’den geldiğini öğreniyorum ve telefonda yaptığım mülakatlarda bir çoğunun Sulukule’den çıktığından sonra daha buraya hiç yerleşmeden evini satılığa çıkardığını duyuyorum.

Bunlardan biri de telefona çıkan bayan A.L.: “O kadar uzak bir yere taşınmam. İhtiyacım olan hiçbir şey yok. Çıkıp yürüyebileceğim bir cadde, göreceğin eş dost yok. Yaşamayacağım o dağ başında!” diyerek düşüncelerini belirtiyor.

Evini satan bir diğer vatandaş ise bölgeye hiç taşınmadan Fatih’in başka bir mahallesine taşındığını anlatıyor ve “Ben yıllardır Fatih’teyim. Avucumun içi gibi

bilirim. Her yerine girip çıkarım. Ne yapayım o bozkırda?” diye belirtiyor evini satma nedenini.

Yine görüşmelerimiz esnasında karşılaştığımız bir diğer Sulukule sakini Bayan N.C ise maddi yönden Taşoluk’u kaldıramayacağını belirtiyor. “Ben Sulukule’de bakkaldan istersem 1 liralık ürün alırım, o param bile yoksa veresiye yazdırırdım. Ben her gün market parasını nasıl denk getiririm orada” diyerek maddi sorunlarını dile getiriyor. “Fatih’te yaşarken her şeyin ucuzunu nerede bulacağımı biliyordum. Ama Taşoluk’ta bir markete mecbursunuz. O mecburiyeti ne bünyem ne de bütçem kaldırmaz.” diye belirtiyor düşüncelerini.

Sulukule tartışmalarında yerinden edilme kadar uzağa gönderilmenin de büyük bir sorun olduğu aşikar. Her işini şehir merkezinde halletmeye alışmış uzun yıllardır şehrin kolaylıklarına alışmış insanları etrafında hiçbir şey olmayan uzak bir alanda yaşamaya zorlamak asıl tepki toplayan kısım olmaktadır.

Sulukule sakinlerinden L.U’nun kentsel yenileme parselinde yer alan konutu er ya da geç yıkılacak. Ailesinin 152 yıldır yaşadığı evin tapusu ölen dayısında kalmış.

Ama U. ailesinin tek sorunu evlerinin yıkılacak olması değil. Ailesinin son üç kuşağının bu evde doğup büyüdüğünü söyleyen L. U. evin kendilerine ait olduğunu kanıtlayamıyor. Çünkü tapusunu hiç görmemiş. 152 yıldır hiç satış görmeyen evin

Osmanlı dönemindeki tapusu, şimdi hayatta olmayan amcasında kalmış. Ailenin

belediyeden paralarını alabilmesi için tapu davası açması gerekiyor. Ailesinin

geçimini evde ayakkabı yaparak sağlamaya çalışan L.U, mahkeme ve avukat

masraflarını karşılayabilecek imkâna sahip değil. Aileye bu konuda Sulukule

Platformu destek veriyor. Gelgelelim Sulukule’de tutunamayan tüm Romanlar gibi

L.U. ailesine de İstanbul Taşoluk’ta yapılan toplu konutlardan daire ayrılmış. Aile bu

eve sadece bir kez, anahtar teslim günü gidebilmiş. Ama tapusunu alabilmek için 15 yıl boyunca ayda 485 TL kira ve 30 TL çevre temizlik vergisi ödemek bu eve gerçekten sahip olmak çok uzak gözüküyor.

Aile: “Kanıtlayabilirsek tapuyu, ben oradaki (Taşoluk) evi istemiyorum. Bana yine buradan bir ev versinler. Geri dönüşüm yapsınlar. Buradaki toprağın şu kadar karışı senin desinler ben onu öderim senelerce, ama bana orayı öde demesinler.” diyor (Sulukule Günlüğü 2008).

“Her yer yıkıldı. Komşularımız gitti ama gidenlerden evlerini satıp geri dönenler var. Hem gittiğimiz evlerin doğalgaz ve elektrik masrafları pahalı geliyor hem de burayı özlüyoruz.” Taşoluk’a gidip geri dönenlerden biri: “Bana da Taşoluk’ta yer verdiler ama geri döndüm. Yapamam oralarda, alışmamışım. Zaten elektrik, su faturalarını karşılayamam. Sattım evi, aldım paramı koydum cebime. Kirası 200 TL olan ev arıyorum” şeklinde düşüncelerini belirtmektedir.

Sulukule Roman Kültürü’nü Geliştirme ve Dayanışma Derneği Başkanı Şükrü Pündük’ün 18 Mart’ta NTV’de verdiği bilgilere göre Taşoluk’a giden 223 aileden 27 tanesi hariç geri kalanların hepsi haciz yüzünden geri dönmüş.

Sulukule’de görüşme yapma amacıyla gittiğimizde hiçbir şey yapmadan sokakta dolaşmaya başladığımızda en az 4-5 satılık ev teklifi aldık. Görüşme yapacağımız ailelere doğru giderken camlardan ve balkonlardan bizlere seslenen bir çoğu Roman olan bölge sakinleri satılık ev aradığımızı düşünerek bizlere seslendi. Bölgeden gitme konusunda ne kadar istekli olduklarını sokaktan müşteri çağırarak gösteren bu vatandaşlara konuk olduğumuzda karşılaştığımız serzenişler aynı. Sulukule’den gelmişlerdi. Can sıkıntısından ve parasızlıktan dolayı bir an önce kaçmak istiyorlardı.

“Bu kış bana 320 TL doğalgaz faturası geldi diye belirten ev sahibesi ben bu kadar parayı hayatta bir yere ödemedim. Çünkü bu kadar parayla bir ay geçiniriz biz çocuk çoluk” diyor. Kışın çok zor şartlar altında geçtiğini belirten ev halkı: “Şehir bu kadar soğuk olmuyordu. Oradaki korunaksız evler, buradaki kombili dairelerden daha iyiydi.” demektedirler. Hepsi de burada kalıcı olmadıklarını ekledi.

### **6. 2. 2. Romanlar Taşoluk’a Taşoluk Romanlara Yabancı**

Aslında yaşanan uyum sorunu tek taraflı değil. Bölgede yapılan toplu konutların 450 tanesi Romanlara ayrılmışken geri kalan 1000 tanesi de kuraya girip buraya taşınan vatandaşlara ayrılmış. Bir kısmı ise kuraya girmeden hakkını satan Romanlardan almışlar evlerini. Uygun olduğu ve devlet güvencesinde olduğu için TOKİ’den ev aldığını belirten Taşoluk sakinlerinden biri genel olarak çok mutlu olduğunu belirtiyor ve ekliyor: “Eşimin düzenli bir işi var. Az maaş alıyor ama bize yetiyor. Sekiz yıl boyunca Gazisomanpaşa – Beşyüzevler de oturduk şimdi de buraya taşındık. Ev bizim başka da bir derdimiz kalmadı. İstanbul şehir merkezi ile çok fazla bir işimiz olmuyor. Eşim zaten Arnavutköy’de yaşıyor. İşimiz olursa oraya veya Sultangazi’ye gidiyoruz. Buradaki tek sıkıntımız Romanlarla uyum sağlayamamamız” diyor.

Evini hakkını satan Romanlardan aldığını belirten başka bir ev hanımı ise daha önce Sultangazi / Cebeci’de kirada oturduğunu belirterek kendi evimiz olmasını her zaman çok istiyorduk. Buradaki her şey çok güzel diyor. İstanbul kent merkezine, tarihî yarımadağa birkaç kez gittiğini belirten 37 yaşındaki M.N eşinin ihtiyaçlarını gördüğünü kendisinin ise gezmek istediği zaman Arnavutköy’e veya Sultangazi’ye gittiğini belirtiyor. Komşuluk konusunda çok fazla bir sıkıntısının olmadığını belirten

N: “Burası veya Cebeci fark etmiyor. Önemli olan evin benim olması” diyor.

Romanlarla anlaşmanın zor olduğunu ise o da dile getiriyor.

Önceki yaşamında kapalı bir kültür ile yetişen apartman hayatına alışkın olan kimseler şehrin dışına gitmeyi değil sadece hayatlarını garanti altına aldıklarını düşündükleri ev sahibi olmayı önemsiyorlar. Daha önce kente ait bir kültürleri olmayan, şehrin çeperi ile merkezini birbirinden ayırmayan kişiler ev içinde veya yakın beldelerde sürdürdükleri yaşamlarla gayet mutlu olmaktadır.

### **6. 2. 3. Allah Devlete Millete Zeval Vermesin!**

Roman vatandaşlar içerisinde de önemli olan ev sahibi olmak diyenler de yok değil. 16.09.08 tarihinde S Haber’de yayınlanan “Sulukuleliler Taşoluk’a taşınmaya başladı” haberinde “Allah devlete, millete zeval vermesin sonunda bir evimiz oldu.” diyor bir Roman. Ağlayarak dua eden vatandaş kendi imkânları ile hiçbir zaman ev alamayacağını, Taşoluk sayesinde çocuklarının hayatını garantiye aldığını belirterek devlete dua etmeye devam ediyor (S Haber 2008).

Fatih Belediyesi Başkanı Mustafa Demir’in Taşoluk TOKİ evlerindeki ilk ziyaret durağı anahtar teslim töreninde elinden anahtar alan ve kendisini evine çay içmeye davet eden M. Y. oldu. M.Y. yeni evlerinden çok memnun olduğunu ve yıllar sonra bir ev sahibi olmalarının kendileri için bir nimet olduğunu belirtti. Y. ile bayramlaşan Başkan Demir, TOKİ’ye konut taksitlerini ödemekte güçlük çeken ailelerin talebi üzerine Fatih Belediyesi olarak her ay 100 TL’lik yardımda bulunacaklarını açıkladı. Başkan Demir’in açıklamasından memnuniyet duyduklarını kaydeden vatandaşlar, yeni taşındıkları bölgeye ilişkin ulaşım ve eğitim sorunlarını dile getirdi. Vatandaşların ulaşım konusunda eksiklikleri olduğunu ve okulun henüz

faaliyete geçmediğini söylemeleri üzerine Başkan Demir, Büyükşehir Belediyesi ile görüşerek ulaşım konusunda çözüm geliştireceklerini, altyapının hazırlanmasıyla da sitenin içinde bulunan okulun faaliyete geçeceğini, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile görüştüğünü ve eğitim kadrosunun hazır olduğunu öğrendiğini söyledi (“Sulukule Sakinlerine Taksit” 2008).

Bunun yanı sıra Taşoluk görüşmelerimiz esnasında karşılaştığımız başka bir Sulukuleli: “Evimi satıyorum ama baldızıma borcum olduğundan. Yoksa genel olarak burada çok mutluydum. Böyle bir eve kendi kendime asla sahip olamazdım.” demektedir.

Nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında farklı düşüncelerin olması grup içindeki çeşitliliği göstermesi açısından oldukça doğal. Ancak ayrılan 450 Roman hanesinden sadece 27 ailenin kaldığını göz önüne alırsak kent özlemi ve apartman hayatının getirdiği maddi yüklerin Taşoluk’ta oturmayı çekilmez kıldığını görüyoruz.

“Aynı evi Sur içinde herhangi bir yerde vereselerdi sırtımda taş taşır yine öderdim” diyen Sulukule sakini, “ben bize bu dağ başını, zenginlere şehri layık gördükleri için çok kızdım.” cümleleriyle düşüncelerini belirtmektedir. Yaşananlar yüzünden şu an Karagümrük’te iki aile bir evi paylaştıklarını belirtmekte ve kiraların yüksekliğinden dolayı bu yola gittiklerini ifade ederken “5 aile de birleşsek başka bir yere taşınmayacağım” demektedir.

Yıkımın sosyal dokuya verdiği zarar sivil toplum örgütlerinde olduğu kadar Türk basınında da geniş yer tutuyor.

...Yıllar boyunca Sulukule denilince akla hep “uyuşturucu satıcılığı” ve “hırsızlık” geldiği için mi bu mahallenin sakinleri kırk kilometre ötedeki Gaziosmanpaşa’nın Taşoluk beldesine “sürülüyor” ? Bununla beraber, bütün



bunların bir mahallenin ‘ortadan kaldırılmasının’ mazeretini teşkil edemeyeceğini de biliyorum. Ama aynı sorun sadece Sulukule’de yok ki! Bu sorun Gaziosmanpaşa'nın Sarıgöl ve Beyoğlu'nun Dolapdere ve Hacıhüsrev mahallelerinde de mevcut değil mi? Kaldı ki Sarıgöl'de Büyükşehir Belediyesi ile Gaziosmanpaşa Belediyesi'nin ortak çalışması sonucunda harap olmuş binalar yıkılmış ama buranın sakinleri kırk kilometre öteye sürülmemişti. Bu insanlar ‘zararlı tiplerse’, bu insanların yerleştirileceği Taşoluk'un günahı nedir? ‘Taşoluk, İstanbul merkezine uzak olduğu için bunlar artık merkeze gelip zarar marar veremez’ diye mi düşünülüyor? O zaman amaç nedir? Amaç, yıkık dökük binaları ıslah etmek, rehabilite etmek midir? Peki ‘yıkık dökük’ binalar sadece Sulukule’de mi vardır? (Akyüz 2008).

Bölgedeki yapılan çalışmaların sosyal dokuda yarattığı değişimler de yine çeşitli köşe yazarları tarafından irdelenmektedir.

...Sulukule dünyanın her yerinde olan o aynalı, kuleli, camlı, çelik, beton gökdelenlerden çok daha fazla İstanbul’du.O üzerinden geçmek için yaptığımız, ama üzerinden bir türlü geçemediğiniz Boğaz köprülerinden bile daha çok İstanbul’du Sulukule.Nasıl kıydınız? (Coşkun 2008).

Gece Yolcuları müzik grubunun solisti Edis İlhan’ın dilinde de hep aynı konu mevcut. Uzun yıllardır ailecek Sulukule’de yaşayan İlhan olayları ve Taşoluk’ta barınamamayı şöyle dile getiriyor.

Ev sahiplerine kura çektiriyorlar. Kiracılara da Taşoluk’ta yer gösteriyorlar. Kaydı tespit edilemeyen adamlar da var. Onların ne olacağı belli değil. Diyelim ki Taşoluk’ta evi çıktı. Oranın doğalgaz parasını ödeyemeyecek

insanlar ne olacak? Normal maaşı olan bir kişi için çok güzel bir proje fakat bu durumdaki insanlar için durum feci. Roman kökenli olmayanları bir yana bırak. Ama Romanlar fakir. Zannediyorum, zamanında eğlence mekânlarının yasaklanmasıyla bu hâle geldiler. Ama bu adamlar 1000 yıldır burada yaşıyor. Bizim değerimiz. Üstelik Romanlar bir arada yaşarlar. Esnaflık yaparlar. Ayrı ayrı apartman dairelerine oturtursan olmaz (Yayınoğlu 2008).

## 7. SONUÇ

Kentlerin oluşması ve büyümesi yüzyıllar boyunca ekonomik ve politik krizlerin etkisiyle gelişme ve duraklama dönemleri geçirmektedir. Böylece kentlerin büyüme (gelişme) eğrisi ortaya çıkarılabilmektedir. Kent, devletlerin yıkılış ve yeniden oluşturulmalarına göre kendine yeniden tanımlamış ve konumlandırmıştır. Her ne kadar küresel süreçte ideolojik ortamda artık toplumsal olanın değil, bireysel olanın, kent kimliğinin değil de cemaat kültürü ve bireysel zevk ve hobilerin ön plana çıkacağı ve kent kültürünün ortadan kalkacağı iddia edilse de kent bütün ihtişamıyla ve baskıcı kültürel yapısıyla ayakta durmakta ve bütün değişimlere karşı kendi gücünü günün şartlarına göre hissettirmektedir (Atauz 1996: 28).

İstanbul yüzyıllardır içinde barındırdığı tüm kültürlerle beraber yaşayan topluluklara kentli olmanın avantajlarını ve dezavantajlarını sunmuştur. Uzun yıllardır İstanbul sur içi bölgesi Fatih'te yaşayan Sulukuleliler için de durum böyledir. Osmanlı döneminden bu yana bu bölgede yaşadıklarını belirten Sulukuleliler için evlerinin yıkılması, ait oldukları yerlerden çıkarılmaları ve tüm bunların üstüne bir de kilometrelerce uzağa gönderilmeleri hayatlarını tümüyle değiştiren olgular. Uzun yıllar çeşitli suçların merkezi görülerek dışlanan bölge halkı mahalle kültürü ile iç içe yaşadıkları evlerinden ve sokaklarından apartmanlara gönderilmek istendiklerinde ikinci bir dışlanma ve yalnızlaşmayı yaşadılar. Yaz kış uyumak dışında neredeyse tüm işlerini sokaklarda ve birlikte gören Sulukuleliler birbirlerinden kopararak tek tek dairelerine konduklarında güçleri kırılmış ve birlikten doğan coşkularını yitirmişlerdir. Yapılan görüşmelerden de elde edilen bulgulardan da yola çıkarak semt halkı kendilerinin bölgeden çıkarılmamaları doğrultusunda kentsel dönüşüme karşı değillerdir. Onlar birlikteliklerinin

parçalanmasına ve kent dışına sürülmeye karşıdırlar. Belki 3-5 yıl sonra bambaşka bir kent merkezi olma yolunda ilerleyen Taşoluk, İstanbul sur içi bölgesi ile kıyaslandığında onlara göre “dağbaşı” olmakta ve Fatih’in ancak sayfiyesi olmakta ama asla yerine geçememektedir. Kendilerinin maddi güçleri ve sosyolojik özellikleri göz önüne alınarak bir proje uygulanmasından taraf olan semt sakinleri bu isteklerini kabul ettiremediklerini gördüklerinde şehrin farklı bölgelerine dağılmışlardır. Bu gün Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerindeki kentsel dönüşüm projeleri yıkımların büyük oranda yapılması ile ilerlemiş ancak halkın Taşoluk’taki haklarını satıp yine Fatih ve civarında yaşaması açısından baktığımızda pek de bir yol kat edememiştir.

Kendi alanında bir ilk olma özelliği taşıyan Sulukule Projesinin bölge halkı ile birlikte projelendirildiğinde daha başarılı olacağına inanan semt sakinleri bölgede yapılacak değişimlerin devam edebileceğini ancak kendilerinin de proje içerisine alınması gerektiğini düşünmektedirler.

Tez içerisinde vurgulandığı gibi Taşoluk semtindeki haklarını satıp kente dönen insanların sattığı evler bölgeden gönüllü olarak ev almak isteyenlerin işine yaramıştır. Ve kentsel dönüşüm sonrasında insanların oturması planlanan evlerde bugün sadece 27 aile kalmıştır.

Nesillerdir aynı semtte oturan Romanlar yapılan bu proje sonrasında kendilerinin dışlandığını ve kent dışına sürgün edilmek istendiklerini düşünmektedirler. Kültürel bir kalkınma taraftarı olan Romanlar kent dışına sürülmek yerine eski mahallelerinde bir kalkınma taraftarıdırlar.

Kent merkezinde çalışan, yaşayan, komşuluk ve kentlilik bilincini buralara göre şekillendiren yerel halk kent dışında yaşamaya zorlandığında her türlü

imkândan yoksunmuş gibi hissetmekte ve şehrin neresi olursa olsun geri dönmek istemektedir. Taşoluk'tan dönen yüzlerce aileyi göz önüne aldığımızda kent özleminin güzel bir evden baskın olduğunu görebiliyoruz.

Kentsel Dönüşüm projeleri yerel halkın sosyo-demografik özellikleri, alışkanlıkları, maddi güçleri ve geçmişleri göz önüne alınarak projelendirilmeli ve bölge halkıyla beraber şekillendirilmelidir. Dönüşüm projelerinin geliştirildiği alanlarda yaşayan halk bu yaşam alanlarından uzak, alışkanlıklarının dışında, kentten uzakta istemeyerek yerleştikleri bir alanda normal hayatlarını devam ettirmeleri beklenemez. Bu doğrultuda gönderildikleri yerlerde mutlu olmayan insanlar yine Taşoluk örneğinde de görüldüğü üzere gönderildikleri yerlere değilse bile yakınlarına dönecekler ve bir başka dönüşüm projesine kadar alıştıkları yeni bir düzen kuracaklardır. Projelendirmenin başlangıcında göz önüne alınmayan sosyal doku ve alışkanlıklar ilerleyen zamanlarda başka projelerde de aynı durumun yaşanmasına sebebiyet verebilecektir. Bu bağlamda kentli olma sürecini kendi süreçleri çerçevesinde tamamlayan insanların kent dışında yaşayarak şimdiye kadar oluşturdukları tüm kültürlerini unutarak yeni bir hayat kurmalarını beklemek mümkün görünmemektedir. İstanbul gibi tarihî dokusu ve yüzyılların içinden getirdiği değişik kimlikleriyle var olan bir şehirde yapılacak her türlü değişimde şehrin genelindeki kültürel dokular ve sosyal kimlikler göz önüne alınarak yeni yaşam biçimleri sunulmalı ve kentlilik bilinci korunabilmelidir.

## **EK 1: FATİH BELEDİYESİ NESLİŞAH VE HATİCE SULTAN**

### **MAHALLELERİ YENİLEME PROJESİ<sup>7</sup>**

Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri Yenileme Alanı ilan edilmiştir. **Fatih Belediyesi'nin Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nin ortak yürüttüğü proje, 2005 yılı Eylül ayında, imzalanan protokolle resmiyet kazanmıştır.**

Projeye, sur içinde yer alan bu iki mahallenin tarihî kent dokusuyla uyumlu, Tarihî Yarımada'nın kentsel ve mimari mirasına uygun sağlıklı binalarla ve altyapıyla yenilenmesi sağlanacaktır.

- Proje Alanında 12 Ada yer almaktadır.
- Proje Alanı 10 Sokak ve 3 Caddeden oluşmaktadır.
- 354 parsel, 22 tescilli eser yer almaktadır. Tescilli eserlerin 17'si sivil mimarlık örneği, 5'i anıt eserdir. 46091.19m<sup>2</sup> net alan üzerinde uygulanacaktır.

#### **Yapılan Çalışmalar:**

Çok yönlü hak sahipliği çalışması kapsamında bölgede bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve resmi kayıtlar incelenerek hak sahipleri tespit edilmiştir.

2005 yılı Kasım ayında tamamlanan Parsel Aplikasyon çalışmasıyla, her parselde kaç bina olduğu tespit edilmiş ve binaların oturma alanları belirlenmiştir. 2005 yılı Ekim ayı sonunda Kentsel Tasarım Projesi'nin oluşturulması amacıyla Alternatif projelerin hazırlanmasına başlanmıştır.

---

<sup>7</sup> Fatih Belediyesi tarafından yayınlanan orijinal metin kullanılmıştır.

Bölgede yapılan anket çalışmasında çoğu bir bahçe içinde sağlıklı koşullarda, küçük odacıklarda birkaç aile olarak yaşadıkları görülmüştür. Bölge halkının büyük bir bölümü sağlıklı yaşam koşullarından memnun değildir.

Proje tamamlandığında, surun kıyısında yer alan bölge, gerekli sosyal donatı alanlarına sahip, otoparklı, modern konutlarla, imar planı ve tarihî dokuyla uyumlu, ada ve sokak dokularının korunduğu yaşam alanlarına sahip olacaktır.

### **FATİH'TE YENİLEME NESLİŞAH VE HATİCESULTAN MAHALLELERİ (SULUKULE)**

Tarihî Yarımada içinde yer alan ve 10.510.000,00m<sup>2</sup> lik bir alanı kapsayan Fatih, tarih boyunca birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Sahip olduğu sivil mimarlık örnekleri ve anıt eserleriyle tarih ve kültür mozaïği konumunda olan Fatih, tarihî ve kültürel dokusu ile ülkemiz ve tüm dünya için geçmişten günümüze uzanan eşsiz bir mirasa sahiptir.

Ancak, bu tarihî ve kültürel dokunun yoğun olduğu bölgeler, uzun yıllar devam eden ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle kendi gelişimini ve değişimini tamamlayamamış, bakımsız kalmış ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı gibi İstanbul'un merkezinde çöküntü ve enkaz alanları oluşturmuştur.

Bu bölgeler, yalnızca fizikî çöküntü alanları olmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyo ekonomik ve sosyo kültürel problemlerin de büyük ölçüde iç içe yaşandığı alanların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu alanlar, kente dışarıdan göç etmiş olan ve kentin dar gelirlili ve yoksulları tarafından kullanılan, mülkiyet-malik ilişkisinin kopuk veya

hiç olmadığı, kente, kentliye aidiyet hissiyatının bulunmadığı, yalnızca barınmak ihtiyacından başka bir amaçlarının olmadığı alt gelir ve kültür seviyesindeki grupların kullandığı veya işgal ettiği alanlardır.

Bilindiği gibi İstanbul, özellikle Fatih bölgesi önemli bir deprem kuşağında ve riski altındadır. Yıkıntı ve enkaz durumundaki yapılar, buralarda yaşayan insanlar açısından da en büyük riski ve tehlikeyi oluşturmaktadır.

Fatih'in yaklaşık yüzde 40'ı bu durumda olup, yüzde 20'lik kısmı Yenileme Alanı kapsamına alınmış ve çalışmalar devam etmektedir.

Bu alanların en önemlisi, kentin topoğrafik ve konum olarak en güzel yerinde ve merkezinde bulunan tarihî kara surlarına bitişik, Fevzipaşa – Vatan Caddeleri arasındaki tarihî Haticesultan ve Neslişah (Sulukle) Mahalleleridir. Mahalleli, mahallelerinin adının Sulukule olarak anılmasından da aşırı derecede rahatsızlık duymaktadır. Alan, tarihî İstanbul Kara Surlarının bitişiğinde, kaybolmaya yüz tutmuş tarihî ve kültürel eserlerle birlikte, salaş yapılar, yıkık dökük barakalar, müstemilat ve eklentilerden ibaret bir ortaçağ kenti görünümündedir. Bu alan, tüm proje alanının ancak yüzde 4'ü kadardır (90.000,00m<sup>2</sup> civarındadır).

Osmanlı zamanında ve daha önceki tarihsel dönemde sur dışında yaşayan roman vatandaşlarımız, Osmanlının Yeniçeri Ocağını (1826) kaldırmasıyla (İstanbul Surları ikametgâh ve talim alanları olarak yeniçerilerin kullanımında idi) sur içlerine doğru gelmeye başlamışlardır. Ancak esas yerleşimleri 1918 yangınından sonra oluşmuştur.

Yerleşim alanları Edirnekapı ile Topkapı arasındaki Yenibahçe denilen ve şu anda Vatan Caddesinin bulunduğu dere yatağının sağ ve solu idi. Bu alan 1960 yılında Vatan Caddesinin açılması esnasında tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Burada yaşayan Romanların bir kısmı hemen komşuları olan Neslişah ve



Haticesultan Mahallelerine doğru kayarak buraları ikamet olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu alandaki tarihî türbeler, camiiler -hazireler (Neslişah Sultan Camii ve Haziresi, Mihrimah Sultan Camii ve Haziresi), alanın tarihî süreç itibarı ile bir gruba ait eğlence merkezi olarak kullanıldığını değil, tam tersi Osmanlının üst ve orta tabakasını oluşturanlar tarafından kullanıldığını gösteren belgeler bulunmaktadır.

Proje alanında hane bazında yapılan anket çalışması sonucu şöyledir:

Yaşayan nüfusun yaklaşık yüzde 17'si Roman vatandaşlarımızdan oluşmaktadır.

Geriye kalan nüfus ise ülkemizin muhtelif yerlerinden İstanbul'a göç etmiş, genellikle alt hizmet sektöründe çalışan alt ve dar gelir düzeyindeki insanlardan meydana gelmektedir. Bu durum, bölgede homojen bir kültür grubunun olmadığını göstermektedir.

Eğitim durumları itibarı ile yüzde 31'i okur-yazar olmayan, yüzde 34'ü ilkokul mezunu, yüzde 5'i ortaokul, yüzde 4'ü lise mezunudur. Ailelerin yüzde 17' sinin çalışana yok, yüzde 13' ünde ise çocuklar, yüzde 8'inde kadınlar çalışıyor ki bunlar genellikle dilencilik yapıyorlar.

İş durumları itibarı ile yüzde 77' sinin gelir getirici bir işi yok, yüzde 64'ü sigortasız, yüzde 16'sı yeşil kartlı, yüzde 51'i mesleki eğitim almak istemiyor, yüzde 37'si almak istiyor.

Projeden yüzde 91'i haberdardır. Yüzde 65'i yıkılıp yeniden yapılacağını, yüzde 15'i başka yere gideceklerini sanıyorlar. Ancak yüzde 74'ü burada yaşamak istiyor.

Yüzde 79'u mahallede yapısal değişiklik yapılınsın istiyor. İkamet edenlerin yüzde 40'ı mülk sahibi, yüzde 60'ı kiracı. Bölgede yaşanan sorunların yüzde 41'i küfür-şiddet, yüzde 21'i yoksulluk, yüzde 14'ü uyuşturucudan kaynaklandığını düşünmektedirler. Mahallelerinin İstanbul'dan farklı kılanlar yüzde 56, farksız

kılanlar yüzde 44 oranındadır. Bu bilgiler ve alan değerlendirmeleri ışığında proje oluşturma çalışmalarına başlanılmıştır.

#### **A. Proje Geliştirme Süreci:**

Bölgede hak sahipleri ile 2006 Mayıs - Haziran aylarında haftada iki gün olmak kaydıyla ada bazında toplantılar yapılmıştır. Toplantılar iki ay sürmüştür. Toplantıda insanlara ne tür proje istedikleri, bu konuda belediyeden neler bekledikleri, projeye katılım süreçleri ile dilek ve temennilerinin neler olduğu detaylı bir şekilde ortaya konulmuş ve tartışılmıştır.

Tartışmalar sonucu, bölge halkının ekonomik, sosyal ve kültürel durumları itibarı ile projenin sosyal bir proje olarak tasarlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Bu durum üzerine projenin dönüşümünün sağlanması ve sosyal bir proje olarak hayata geçebilmesi ancak kamu desteği ile mümkün olabileceğinden, bu konuda yatırım yapan ve bir kamu kuruluşu olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ ile temasa geçilmiş ve TOKİ bu konutları maliyetine yapmaya karar vermiştir. Bu durum 13.07.2006 tarihinde karşılıklı imzalanan protokolle karar altına alınmıştır.

Alanda bulunan tüm taşınmazların bedelleri ortaklaşa oluşturulan bir komisyon tarafından belirlenmiş, bu bedeller İTO ve İstanbul Emlakçılar Odası bedelleri mukayese edilerek en yüksek değer, alan tespit değeri olarak tespit edilmiştir.

Protokol ile burada yasal olarak müstakil mülkü (konut-işyeri) bulunan herkese buradan birer müstakil mülk verilmesi, kiracı durumunda olan herkese de TOKİ' nin İstanbul'un başka bir bölgesinde (Gaziosmanpaşa -Taşoluk) yapmış olduğu sosyal konutlardan birer konut verilmesi, bu konutlardan hiçbir peşinat alınmaması, konut tesliminden sonra başlamak kaydıyla 180 ayda (15 yıl) konut bedellerinin ödenmesi kararlaştırılmıştır.

Ayrıca burada ikamet eden mülk sahipleri ve kiracılara proje uygulama süresince (kendilerine yeni konutları verilene kadar) kira yardımı yapılması kararlaştırılmış ve kira ödemelerine başlanılmıştır.

Projenin basın ve medya ile kamuoyunda duyulması üzerine, alanda üçüncü şahıs talepleri mülk edinme yolunda artmaya başlamıştır. Bu durumun önlenmesi ve taşınmaz satışı ve devrinin engellenmesi için kamulaştırma kararı alınmış, ancak Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Yaşatma Derneğinin iptal davası açması üzerine karar uygulanamamıştır.

Projenin oluşumuna artı katkı sağlamak amacıyla ilgili meslek odaları, kuruluşlar ve STK'lar ile yapılan toplantılarla bilgilendirildi. Belediye olarak projeye ilgili sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları toplantılara iştirak edilip bilgilendirme yapıldı.

### **B. Proje Oluşturma Süreci:**

Dünya mirası ve yaşayan kültürün korunması en önemli ilke olarak benimsenmiştir. Neslişah ve Haticesultan Mahalleleri Yenileme Projesi, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanununun ilk ve en önemli projelerinden olması nedeniyle, geliştirdiği metodolojiler ve standartlar gereği ülkemizin 'Yenileme' anlayışının oluşmasında 'örnek ve model' olacaktır. Bu düşünce ile projede dünya mirası niteliğindeki İstanbul Kara Surları ve etrafı Unesco kararları içeriğinde değerlendirilmiştir. Kara surları ve eklentileri olan tarihsel ve kültürel anıt yapılar tamamen korunarak etrafındaki işgallerden arındırılmıştır. Yaşayan kültürün korunmasını sağlayacak altyapı, sosyal ve kültürel doku alanları oluşturulmuştur. Bölgede mülkiyet anlamında ve mevcut durumda 620 adet konut, 44 adet işyeri bulunmaktadır. Proje bu hane sayısı ve fiili durum esas alınarak hazırlanmıştır.

Projenin hedefi burada ikamet eden ailelerin tamamının burada oturabilmesini sağlamaktır. Ancak kiracıların alanda mülkiyet hakları bulunmadığı için, alandan konut edinmeleri yasal olarak mümkün değildir. Buna rağmen ülkemizde ilk defa bir uygulama yapılmış ve proje kapsamında kalan kiracılara aynı şartlarda konut edinme hakkı sağlanmıştır. Kiracı hane sayısı 346 adet olup eski mülk sahipleri ile anlaşmaları hâlinde bölgede oturmaya devam edebilirler. Çünkü şu anda mevcut hane sayısı kadar konut ve iş yeri üretilmektedir. Bu durum, buradan hiçbir ailenin başka bir yere gönderilmediğinin açıkça ifadesi ve delilidir.

Tarihî dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak ve fiziksel çöküşü durdurmak.

Dünyadaki pek çok gelişmekte olan kentin ortak sorunlarından biri ve en önemlisi, işlevini kaybeden tarihî kent merkezlerinin ve alanlarının yarattığı çöküntü bölgeleridir. İstanbul ve Fatih bu durumdan oldukça olumsuz etkilenmiştir. Sulukule bu durumun en belirgin örneğidir. Kentsel açıdan bakıldığında mülkiyet-malik ilişkisinin koptuğu bir alana dönüşmüştür. Gerçek mülk sahipleri tarafından kullanılmayan, hatta yer yer mülk sahibinin taşınmazına sahip çıkmadığı bu alanlar, yıllar boyunca bakımsızlık, onarımsızlık ve strüktürlerine yapılan olumsuz müdahalelerle kendilerini taşıyamaz hâle gelmişler ve çökmeye başlamışlardır. Mevcut durumları itibarı ile kiracıların, kira ödemeyen işgalcilerin ve birtakım marjinal grupların işgaline uğrayan bu alan, kayıt dışı ekonominin, gayri yasal uygulamaların ve suç unsuru oluşturan gayri ahlaki ortamların mekânı hâline gelmiş ve 10-15 kişilik ailelerin bir arada yaşadığı sağlıklı yerleşmelere dönüşmüştür. Neslişah ve Haticesultan Mahalleleri bölgesinin bu yaşam tarzı ve bu sorunlarla gittikçe kentten ayrışmasının önüne geçmek amacıyla, Belediyemizce Yenileme Alanı olarak ilan edilmesine karar verilerek, fizikî mekâna operasyonel yaklaşımını

ortaya koymuş, böylece kentsel yenilemeyi, sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyon ile ilişkilendirmeyi hedeflemiştir. Fiziksel mekânın yenilenmesi ile alandaki mülk sahiplerinin mülkiyet haklarını ve kültürlerini kullanabilmesi esasına dayanan bir model ile mekândaki çöküşün önüne geçerek, alanı tekrar kente entegre etmeyi hedeflemiştir.

Bu proje ile yeni cazibe merkezleri oluşturularak, kent çeperlerinde yapılaşma yerine, kent merkezlerinin canlandırılması, yaşatılması ve kent içersindeki ayırışımın önüne geçilmiş, kent içersinde yaşanabilir, yaşatılabilir, çağdaş ve insan onuru ile bağdaşan tarihsel, kültürel ve kentsel yaşam desteklenmiş ve kentten kopmuş olan mekânsal sürekliliğin yeniden kurulması sağlanmıştır. Aynı zamanda hızla kaybolmakta olan nitelikli (tescilli) ve anıtsal yapı stokları ve bozulmakta olan mekânsal işlev yeniden koruma altına alınacak, farklı toplum katmanlarının bir arada olmalarının olumlu etkisiyle bölgede kente aidiyet duygusu güçlenecektir.

### **Ekonomik ve İktisadi Gelişimi Sağlamak**

Neslişah ve Haticesultan Mahalleleri, Vatan Caddesi ile Fevzipaşa Caddesi gibi önemli iki ana arter arasında, İstanbul Kara Surları dibinde bulunmakta ve kenti dışarı (diğer kent odaklarına) açan çok önemli bir kentsel odağın merkezini oluşturmaktadır. Bu özelliği itibarı ile hem yerleşim, hem turizm, hem tarih, hem kültür, hem ticari ve hem ekonomik hayatın merkezi durumundadır.

Proje tüm veriler dikkate alınarak hazırlanmış, tarihî ve kültürel miras korunur ve yenilenirken, diğer alanlarda insan yaşam ve onuru ile bağdaşan çağdaş yaşam standartlarının ön plana çıkarıldığı ve çağdaş yapı tekniklerinin kullanıldığı cazibe merkezli bir alan oluşturulmuştur. Proje, Surlardan itibaren 2, 3 ve 4 katlı, iç avlu sistemi oluşturularak tasarlanmış, bodrum katlar otopark alanı olarak

değerlendirilmiş ve her bağımsız birim için bir otopark planlanmıştır. Zeminde acil ihtiyaçlar dışında taşıt trafiği kaldırılmış ve yollar tamamen yaya alına dönüşmüştür. Açık zemin tamamen sosyal donatı, yeşil alan, dinlenme, yaya yolu, çocuk oyun alanı, gezi alanı vb. aktiviteler için ayrılmıştır. Proje içerisinde konutlar dışında, bir ilköğretim tesis alanı, konaklama ünitesi ve birde zemin katı ticaret, üst katı Kültür ve Eğitim Merkezi olarak kullanılmak üzere projelendirilmiş alanlar bulunmaktadır. Eğitim ve Kültür Merkezi, bölge halkının kültürel değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve yaşatılması ile birlikte, ulusal ve uluslar arası kültürel değerler içerisinde layık olduğu yeri alabilmesini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

### **Kültürel Dinamikleri Koruyarak Kentsel Bütünleşmeyi ve Yaşam Kalitesini Arttırmak**

Yenileme alanı olan Neslişah ve Haticesutan Mahalleleri, mevcut yapı stoku itibarı ile sağlıklı yaşam koşullarından uzak, bakımsız, niteliksiz, barakamsı, salaş, elektrik, su, ısınma vb. imkânlarından yoksun ilkel bir yaşam alanı görünümündedir.

Proje, kentsel yaşam kalitesini arttıracak önemli standartları da birlikte oluşturmaktadır. Konutlarda yaşam kalitesini arttırdığı gibi bu alanda da yaşam kalitesini arttırmıştır. Dar iç mekânlar yerine, sosyal ve kültürel ilişkiyi sağlayacak ve geliştirecek geniş ada içi iç avlular ve taşlıklar oluşturmuştur. Bu alanlar aynı zamanda kentin yoğunluğu içerisinde nefes alma, gün ışığından ve açık alandan faydalanma, bakı ve iç güvenlik alanlarıdır. İç avlular yalnızca zemin kat mekânları için değil yapı adasındaki tüm mekânlar için tasarlanmış ve onların ortak kullanımına verilmiştir. Ayrıca sokaklar 3-5 m yerine 10-15 m olarak tasarlanmıştır.

Neslişah ve Haticesultan Mahalleleri, Yenileme Alanı sayesinde kentle kurduğu ilişki ve entegrasyonla önemli bir turizm ve kültür aksı bünyesinde barındıracaktır.

Sur boyunun önemli bir turizm ve kültür güzergâhı üzerinde olan Sulukule, aynı zamanda Tekfur Sarayı, Anemas Zindanları, Ayvansaray ve Fener-Balat Kültür güzergahının da tamamlayıcı bir parçasıdır. Bu kültür aksıyla yarışan bir rol yerine, bu alanlardan beslenen ve bu alanlara destek ve hizmet sunan bir yaşam alanı olarak tasarlanmıştır.

### **Katılımı Sağlamak**

Mülk sahipleri ve bölgede oturan halk ve toplum önderleri ile defalarca görüşülerek proje şekillenmiştir. Şu ana kadar projenin doğrudan ilgilendirdiği halk ile hiçbir ciddi sorun yaşanmamıştır ve yaşanmamaktadır. Çünkü proje oradaki halkın mutluluğunu, sağlıklı, onurlu ve çağdaş yaşamını hedef alarak tasarlanmıştır.

Bölgeyle ve hak sahibi (mülk sahibi ve kiracı) olan bölge halkıyla hiçbir sorun yaşanmadığı hâlde, bölge yaşamı içerisinde hiçbir zaman bulunmamış olan grup ve oluşumlar bu projeyi ve hak sahibi olmayan masum bölge halkını kullanarak gündeme gelmek ve gündem oluşturmak çabası içersine girmişlerdir. Bu durum projeyi daha geniş kitlelere anlatmamıza imkân sağlamaktadır. Durum böyle olmasına rağmen, kamuoyunda bir takım yanlış anlamalara ve değerlendirmelere sebebiyet vermektedirler. İsterdik ki gerçekten projenin oluşmasında görev alsınlar ve projeye katkı sağlasınlar. Doğruyu, güzeli, mükemmelliği ve olması gerekenleri hep birlikte tartışalım ve ortak aklı birlikte oluşturalım. Zamanın tenkitlerle değil temennilerle geçirilmesi, kamuoyunun olumsuzluklarla değil öneri ve doğru bilgilerle oluşturulması ve yönlendirilmesi kente, kentliye ve ülkemize önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak bir kamu kuruluşu olarak şu ana kadar yapmış olduğumuz bütün girişimlere rağmen, bu konuda rol alan meslek odalarını ve ilgili STK' ları ikna etmek ve ortak çalışma alanı oluşturmak mümkün olmamıştır. Bu

ortak oluşumlar, kente duyarlı kişi ve kuruluşların üst kimliklerinden (siyasal, mesleki, cinsiyet, inanç vb.) olabildiğince arınarak ve gönüllülük esası ön plana çıkartılarak sağlanabilir. Bölge halkının sosyo ekonomik ve sosyo kültürel değerleri itibarı ile proje içersinde mevcudiyetinin devamını sağlayabilecek projeler üretmek ve geliştirmek amacıyla bir takım üniversitelerle iletişim kurulmuş ve bu istek olumlu karşılanmıştır. Üniversitelerin bu konuda görevlendirdiği gönüllü ve uzman kişilerle toplantılar yapılmış, proje paylaşılmıştır. Gönüllü katılımcıların ve görevli uzman hocaların düşünce ve temennileri doğrultusunda gerekli çalışma grupları oluşturulacak ve çalışmalara başlanacaktır.

Alanla ilgili Yenileme Avan Projesi, üniversitelerden oluşan uzman hocaların danışmanlığı ve katkıları ile yukarıdaki ilkeler ve düşünceler içeriğinde hazırlanmıştır. Hazırlanan avan proje 03.09.2007 tarihinde İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna iletilmiştir. Kurul, iki ay süreyle projeyi incelemiş, alanı tetkik etmiş, gerekli gördüğü değişiklik ve önerilerin yerine getirilmesi ile projeyi 02.11.2007 tarihinde tasdik etmiştir. Kurulca tasdik edilen proje, yasa gereği belediye meclisine sunulmuştur. Belediye meclisinin kabulü ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanının 18.12.2007 tarihinde onaylaması ile Yenileme Avan Projesi yürürlüğe girmiştir.



## KAYNAKÇA

Armağan, M. 2001. *Gelenek ve Modernlik Arasında*. İstanbul: Ağaç Yayınları.

Atauz A. 1996. “Kenti Okumak-Kenti Yazmak, Kenti/Kentlileri Görmek, Düşünmek, Araştırmak Üzerine.” *Birikim* 9 (86) : 7-30.

Akyüz, F. 2008. “Bu serseriye ve Çingeneye dikkat.” *Yenisafak.com*. Erişim tarihi: Aralık 2008 <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/?i=12600&y=FikriAkyuz>.

Allen, J. ve Turner, E. 1996. “Spatial Patterns of Immigration Assimilation.” *Professional Geographer* 48 (2): 140-155.

Bayraktar, E. 2006. *Gecekondu ve Kentsel Yenileme*. Ankara: EAM Yayınları.

Barınma Hakkı Atolyesi. 2007. “*Barınma Hakkı Sonuç Bildirgesi*.” Erişim tarihi: Şubat 2008 [http://www.sendika.org/yazi.php?yazi\\_no=11824](http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11824).

Bal, H. 2002. *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitapevi.

*Bianet.org*. Erişim tarihi: Ocak 2009 <http://www.eski.bianet.org>.

Behar, D. ve İslam, T. 2006. *İstanbul'da 'Soylulaştırma' Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Burgers, H. ve van Kempen, R. 1998. "Introduction to the Special Issue of HBE on "Spatial Segregation, Concentration and Ghetto Formation." *Netherland Of Housing and the Built Environment*. 13:130.

Gideon, B., van Ham, M. ve van Kempen, R. 2008. "Minority Ethnic Groups in the Dutch Housing Market: Spatial Segregation, Relocation Dynamics and Housing Policy." *Urban Studies* 45 (7)1359-1384.

Coşkun, B. 2008. "Sulukule, Sulukule." *Hürriyet* 30 Ağustos. ss.3.

Dinçer, Y.1999. *Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması, Sivil Toplum İçin Kent, Siyaset ve Demokrasi Seminerleri. Demokrasi Kitaplığı*. İstanbul: WALD Yayınları.

Deurleoo, R. ve Musterd, S. 2001. "Residential Profiles of Surinames and Moroccans in Amsterdam." *Urban Studies* 38 (3) 467- 85.

Eraydın, A. 2006. *Değişen Mekan Mekansal Süreçlere İlişkin Tatışma ve Araştırmalara Toplu Bakış 1923 – 2003*. Ankara: Dost Yayınları.

Erdem, V. 1986. *Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*. İstanbul : Sisav Yayınları.

Erkan, R. 2003. *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. İstanbul: Bilim Adamı Yayınevi.

Ertürk, H.1996. *Kent Ekonomisi*. Bursa : Ekin Kitabevi.

Fatih Belediyesi. 2006. “*Neslişah Ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Yenileme Projesi*” Erişim tarihi: Ocak 2009

[http://www.fatih.bel.tr/kate\\_detay.asp?id=46&tur=387](http://www.fatih.bel.tr/kate_detay.asp?id=46&tur=387).

Güzey, Ö. 2009. “Sulukule’de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma.” *Mimarlık Dergisi* 346:125 – 29.

Hacısalıhoğlu, Y. 2000. *Küreselleşme Mekansal Etkileri ve İstanbul*. İstanbul: Akademik Düzey Yayınları.

Hiçyılmaz, T. 2007. “Abe Sulukule’den Nasıl Gidelim?” *Gazetevatan.com*. Erişim tarihi: Şubat 2009

<http://w10.gazetevatan.com/pazarvatan/haberdetay.asp?hkat=51&hid=10912>.

Dağlar, A. 2009. “Rak Rak Raki, Yaktın Bizi TOKİ.” *Hurriyet.com*. Erişim tarihi: Mart 2009

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11282561.asp>.

Işık, O. 2005. *Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. 2008. "İstanbul Kentinde Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Planlama Süreçleri." TMMOB İstanbul Şubesi Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul, 10 Ocak 2008.

Kaya, E. 2007. *Kentleşme ve Kentlileşme*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Kaya, E. 2007. *Modern Kent Yönetimi-I*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Kaya, E., Şentürk H., Danış O., ve Şimşek, S. 2007. *Modern Kent Yönetimi I*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Kearns, A. ve Forrest, D. 2000. "Social Cohesion and Multilevel Urban Governance." *Urban Studies* 37 (5-6) : 995-1017.

Keleş, R. 2003. "Konut Hakkı İnsan Hakkı Mıdır?" *Mimarist* 3 (7) : 97-101.

Keleş, R. 2002. *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keyder, Ç. 2006. *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kıray, M. 2003. *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kurtuluş, Hatice. 2005. *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Leao, T. S., Sundquist, J., Johansson, L. M., Johansson, S.E., Sundquist, K. 2005. "Incidence of Mental Disorders in Second-Generation: A Four-Year Cohort Study." *Ethnicity and Health*. 10 (3) 243-56.

Marshall, G.1999. *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay, D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mengi, A. 2008. *Kent ve Planlama Geçmişi Korumak, Geleceği Tasarlamak*. İstanbul: İmge Kitapevi.

Nadaoğlu, H. 1996. *Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması*. İstanbul: TOBB Yayınları.

Öktem, B. 2005. "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı." *İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* içinde. (s. 25-62) der. Kurtuluş, H. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Özden, P. P. 2008. *Kentsel Yenileme*. İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları.

Özüekren, A. Ş. ve van Kempen, R. 1997. "Explaining Housing Conditions and Housing Market Positions", *Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation*, ed. A.S. Özüekren ve R. van Kepmen, *European Research Center on Migration and Ethnic Relations* 12-29.

S Haber. 2008. Ana Haber Bülteni. “Kiracılara TOKİ Uygun Taksitlerle Ev Verdi.”  
Eylül 2008.

Sönmez, M.1996. *İstanbul’un İki Yüzü 1980’den 2000’e Değişim*. İstanbul: Arkadaş  
Yayınları.

*Sulukule Günlüğü Blog*. Erişim tarihi: Mart 2009  
<http://sulukulegunlugu.blogspot.com>.

Sulukule Sakinlerine Taksit Desteği Verilecek. 2008. *Zaman.com*. Erişim tarihi:  
Aralık 2008 <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=745338>

Şen, B. 2006. “İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihî Kentsel Alanların Yeniden  
Yapılandırılması.” *Planlama Dergisi* 2: 56.

Şenyapılı, T.1998. “Cumhuriyet’in 75. Yılı, Gecekondunun 50. Yılı.” *75. Yılda  
Değişen Kent ve Mimarlık* 301- 315.

Tekeli, İ.1999. *Kent Planlaması Konuşmaları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası  
Yayınları.

Tekeli, İ. 2001. *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*. Ankara: İmge Kitapevi  
Yayınları.

Terörün Arkasında Gecekondulaşma Var. 2007. *Emlak Kulisi. com*. Erişim tarihi: Ekim 2008 [http://www.emlakkulisi.com/1133\\_haber](http://www.emlakkulisi.com/1133_haber).

Tuna K., Şatıroğlu A., Çağlayandereli M. 2006. “Neslişah Mahallesi Toplumsal Yapı Araştırması.” *Sulukule Günlüğü Blog*. Erişim tarihi: Mart 2009 <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>.

Tuna, N., Günay, B., Topaktaş, L. 1996. *Türkiye’de Toplu Konut Uygulamalarının Kentsel Gelişmeye Etkileri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Yahyagil, M. F. “İstanbul'a Dubai Darbesi.” *Radikal.com*. Kasım 2005. [www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=169737](http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=169737).

Yalçın, C. 2002. “Çok Kültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç.” *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26 (1) 45-60.

Yayınoğlu, Z. Ç. “Sulukule’nin Beyrut’tan Farkı Kalmadı.” *ntvmsnbc.com*. Erişim tarihi: Ağustos 2008 <http://www.ntvmsnbc.com/news/456975.asp#storyContinues>.